

Stenogrammid

XIII Riigikogu, VI Istungjärg, täiskogu korraline istung

Teisipäev, 19.09.2017, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:03 Õiguskantsleri 2016.–2017. aasta tegevuse ülevaade

2. 11:50 Ravimiseaduse § 76 täiendamise seaduse eelnõu (481 SE) esimene lugemine

3. 12:04 Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (470 SE) esimene lugemine

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Esimees Eiki Nestor

Austatud Riigikogu, tere hommikust! On aeg anda üle eelnõusid ja arupärimisi. Kalle Laanet, palun!

10:00 Kalle Laanet

Austatud juhataja! Head kolleegid! Mul on hea meel anda Reformierakonna fraktsiooni nimel üle seaduseelnõu, mis muudaks ühistranspordiseadust ja kohaliku omavalitsuse korralduse seadust. See annaks suursaarte, Saaremaa, Muhumaa ja Hiiumaa kohalikele omavalitsustele võimaluse korraldada parvlaeva- ja lennuliiklust. Praegu on parvlaeva- ja lennuliikluse korraldamine ühistranspordiseaduse järgi Maanteeameti pädevuses. Eelnõu kohaselt antakse suursaarte kohalikele omavalitsustele võimalus korraldada ühistransporti, mille alla käiks ka parvlaevaliiklus suursaarte ja mandri vahel, samuti lennuliiklus.

Eelnõu vastuvõtmise tulemusel saaksid omavalitsused juurde õigusi, et oma inimeste elu paremini korraldada, ja loomulikult saaksid saarte külastajad paremini saartele ja tagasi mandrile. Kohalik omavalitsus teab kõige paremini oma inimeste ja saartega seotud ettevõtjate liikumisvajadusi ning annab võimaluse neid liikumisi efektiivsemalt ja operatiivsemalt korraldada. Seaduse eesmärk ei ole anda omavalitsusele lisaraha, vaid anda õigus korraldada laeva- ja lennuliiklust saarte elanike vajadustele ja ootustele vastavalt. Kogu seda parvlaeva- ja lennuliikluse toimimist rahastatakse loomulikult riigieelarvest ning eelnõu ei näe automaatselt ette eelarve kulutuste kasvu. Aitäh!

10:02 Esimees Eiki Nestor

Rohkem soove ei ole. Olen vastu võtnud ühe eelnõu ning võtame selle kodu- ja töökorra seaduse alusel menetlusse. Kohaloleku kontroll, palun!

Kohaloleku kontroll

Täiskogul viibib 86 Riigikogu liiget.

1. 10:03 Õiguskantsleri 2016.–2017. aasta tegevuse ülevaade

10:03 Esimees Eiki Nestor

Meie esimese pävakorrapunkti sissejuhatuseks lubage mul teile meelde tuletada selle menetluse korda. Kõigepealt on õiguskantsleri ülevaade kuni 20 minutit ja siis küsimused ettekandjale. Riigikogu liige võib ettekandjale esitada ühe küsimuse. Seejärel on läbirääkimised, millest võivad osa võtta fraktsioonide esindajad.

Õiguskantsleri 2016.–2017. aasta tegevuse ülevaade. Palun ettekandjaks õiguskantsler Ülle Madise!

10:04 Õiguskantsler Ülle Madise

Austatud Riigikogu esimees! Austatud Riigikogu! Ülevaade õiguskantsleri tegevusest ülevaateperioodil ehk 1. septembrist 2016 kuni 31. augustini 2017 on teie ja avalikkuse ees – internetis, nii nagu ikka. Selle keskmes on põhiseadusele vastavalt õiguskantsleri peamine tööülesanne: hoida Eesti põhiseadust ja aidata inimestel lahendada nende probleeme kõige kiiremal õiguspärasel viisil. Võimalusel olen püüdnud oma ametitegevusega maandada tarbetuid pingeid või vähemalt neid mitte juurde tekitada. Kas ja kuivõrd on see õnnestunud, on teie otsustada, austatud Riigikogu.

Aastaga saabus meie ametkonda 3343 eri laadi kirja või pöördumist. Sisuliselt tegelesime 2228 asjaga, ja ikka läbi põhiseaduslikkuse kaitse prisma. Mõistagi jõudis ka sel aastal mu lauale üksjagu niisuguseid kaebusi ja kurtmisi, kus inimene väitis, et teda on ebaõiglaselt koheldud, süüdi on ikka riik, vald või linn, kohtutäitur, maksuametnik, politseinik või kohtunik. Ega neil juhtudel polegi muud teha kui lihtsalt selgitada, et õiglus ja sageli ka see, mis on Eestile kasulik, on või siis vähemalt peaks olema valimiste keskne teema. Õigluse ning ka selle üle, mis on Eestile kasulik, otsustab eelkõige Riigikogu valijalt saadud mandaadi alusel.

Põhiseaduslikus tasakaaluvalemis – Riigikogu, president, valitsus, kohtud, õiguskantsler, Riigikontroll – on Riigikogu põhjendatult esimesel kohal. Möödunud aastal tuli ka presidendivalimiste kontekstis ikka ja jälle rõhutada, et Eesti Vabariigis juhib riiki Riigikogu, ei keegi teine, aga muidugi põhiseaduse raamides. Põhiseadus kehtib ka Riigikogu jaoks. Aga põhiseaduslikkuse järelevalve, olgu see kohtute, Riigikohtu või õiguskantsleri käe läbi, ulatub piirini, kust algavad rahvalt saadud mandaadi alusel tehtavad poliitilised valikud. Seda kõike kordasime üle suvel, kui esitlesime Eesti riigiõiguse üht tippteost, põhiseaduse kommentaaride neljandat, täiendatud väljaannet. Lisaks aitasime dokumentaalfilmi keelde panna meie põhiseaduse sünniloo – eraannetajate toel, muide. See oli viimane võimalus: Põhiseaduse Assamblee liikmeid, eksperte ja tollase ajastu mäletajaid on veel meie seas. Mulle tundub – ja usun, et teile niisamuti –, et põhiseaduse tähtsust, olemust, erinevust tavaseadusest või mängukannist tuleb väsimatult selgitada. Ka sellesse ülevaateastasse jäi terve hulk keerulisi põhiseaduslikkuse küsimusi, alustades mõistagi haldusreformi seadusest ja lõpetades sellesama aastateks ette lubatud maksumäärade ennaktempos tõstmisega. Nagu ikka, on ülevaatesse koondatud tulemused ja tähelepanekud, mis võiks möödunud aastast riigiõiguse ajalukku jääda. Hüperlingid viivad terviklike seisukohtadeni.

Head Riigikogu liikmed! Enim rõõmustab mind see, et hulk inimeste muresid on saanud lahenduse või siis vähemalt põhjaliku selgituse. Paljusid vigu – tihtipeale juhuslikke ja üldsegi mitte tahtlikke – saab parandada suurema kärata ja nii reageeris Riigikogu korduvalt kiiresti ka möödunud ülevaateperioodil. Meie pole kära teinud. Põhiseadusevastase olukorrani viinud probleemid on komisjonide algatusel ära parandatud. Ma tänan teid selle eest! Tahan kiita ka neid ametnikke, kes on meie inimeste julgustuse järel inimesi põhiseadusevastasest olukorrast päästnud. Selle üle, mis on juhtunud, et nii paljud ametnikud on muutunud sedavõrd araks ja formalistlikuks, tasub ilmselt laiemalt mõelda. Aga tänan neid, kes julgevad siiski oma peaga mõelda ja kellel on süda rinnus.

Väga hea meel on ka selle üle, et Riigikohtu toel astus Eesti sammu lähemale 21. sajandi töösuhete õiglasele korraldamisele. Lahenes probleem, millest täpselt aasta tagasi siin teie ees rääkisin. Nüüd ei jäeta enam töötuskindlustushüvitisest ilma inimest, kes on korralikult maksnud kindlustusmakset ja kaotanud töise sissetuleku, ent kirjas ettevõtte juhatuse liikmena, mis siis, et ta tulu ei saa. Ühtlasi vähenes silmakirjalikkuse määr ja usutavasti ka nn tankistide kasutamine. Hulk inimesi pääses põhiseadusevastasest olukorrast.

Oluline on ka see, et ühiskonnas laiemalt sai selgeks, et tulevikus tehakse tööd väga erinevates vormides nii meil kui ka mujal. Siin on põhjust kiita Riigikogu. Seesama Uberi seadus – kindlasti saab midagi kritiseerida, alati saab midagi paremini – kinnitab, et Eesti on võimeline ka sellises valdkonnas olema üks teenäitajaid, ja see on väga hea. Põhiseaduse kohaselt tuleb meil tagada sotsiaalne turvavõrk ka muutunud töösuhete tingimustes. Maksud tuleb kokku koguda ja leida mõistlik viis, kuidas tagada igaühele väärikas äraelamine kas või minimaalsel tasemel. Püüan oma ametis ka selles küsimuses kaasa aidata.

Austatud rahvaesindajad! Ametisse astudes lubasin, et kasutan õiguskantslerile antud õigusrahu looja rolli ehk õigust algatada põhiseaduslikkuse järelevalve ka siis, kui ma ise ei ole täielikult veendunud, et seadus on põhiseadusevastane, ent ühiskonnas on väga suur pinge – kaevikutesse on kaevunud juristid, ettevõtjad ja avalikkus – ja selgus on edasiminekuks tarvilik. Möödunud ülevaateperioodil selline vajadus tekkiski.

Küsimus oli aastateks ette lubatud aktsiisimäärade ennaktõstmises. Õigusteaduses on ju nii, et tähtajaline lubadus on kangem kui tähtajatu – see on meile kõigile töö- ja üürilepingutest teada. Seni vaadeldi niimoodi ka maksuseadusi ja ette antud maksumäärade tõusuastmeid. Riigikohus leidis seekord, et aktsiisimäärade ennaktõõtmine oli põhiseaduspärane ja sellega saabus vajalik selgus. Ühtlasi kinnitas see juhtum meie põhiseaduslikkuse järelevalve korralduse nutikust. Kui president oleks need maksutõusud Riigikohtu varasemale praktikale tuginedes vetostanud, nii nagu temalt avalikkuses nõuti, oleks sellega uuel valitsuskoalitsioonilt kuudeks võetud tegutsemisvõimalus ja oluliselt piiratud Riigikogu õigusi. Riigipea kuulutas seaduse välja, paludes õiguskantsleril kontrollida põhiseadusevastasuse kahtlusega punkte. Minu meelest oli see otsus riigimehelik, täpses kooskõlas põhiseaduse vaimuga ja, nagu hiljem selgus, ka ainuõige.

Kahtlemata vajutas nii teie töös kui ka õiguskantsleri ametkonna töös möödunud aastale pitseri haldusreform. See on aastaid ette valmistatud suur reform, aga ei olnud pääsu komistustest, kukkumistestki. Ilmselt on see nii ulatusliku ümberkorralduse puhul ka paratamatu. Õiguskantsleri ametkond andis nendes asjades Riigikohtule seisukohti ja mõistagi püüdsime seda teha tõeliselt põhjalikult, suure osakondadevahelise töögrupiga. Tegu on ju Eesti riigiõiguse teoorias põhjalikult läbi kirjutatud, aga praktikas läbi katsumata teemaga.

Eesti riigiõiguse teooria kohaliku omavalitsuse autonoomiat puudutava osa põhiautorid on tööõiguskantsleri ametkonnas. Nii et selles mõttes oli meie keskendumine ka loomulik. Ühtlasi püüdsime valitsuse istungil osaledes anda jooksvalt hinnanguid sundliitmise määruste eelnõudele. Ka see on põhiseaduse mõte, just selleks ongi õiguskantslerit valitsuse kabinetiistungitele tarvis. Ise loodan, et meil õnnestuski tegutseda põhiseaduse vaimus: sõltumatult, erapooletult, pingeid vältides. Siinkohal tänan valitsust ja Rahandusministeeriumi ametnikke hea koostöö eest!

Kui aga rääkida kohaliku omavalitsuse reformi oodatavatest tulemustest, siis siin on väga palju tööd ees. Üks meie suuremaid projekte on jälgida, kas kohalik omavalitsus suudab inimestele pakkuda sellist sotsiaalabi, nagu põhiseadus ja seadused temalt nõuavad. Paraku on esimesed kontrollkäigud andnud sellise tulemuse, et mitu linna ja valda, st osa omavalitsusi – kui nad üldse teavad, et nad peaksid osutama kõiki sotsiaalteenuseid, alates kodus abistamisest kuni võlanõustamise ja lastehoiu korraldamiseni – on öelnud, et nemad ei jaksa seadust täita ega oma inimesi nõutaval määral aidata. Riik peab selleks eraldi raha andma.

Niisiis jätkub olemuslik vaidlus kohaliku elu küsimuste ja rahastamismudeli üle. Mina kaitsen ses vaidluses põhiseaduslikku mudelit. Väidan, et ka nüüdisajal lahendab konkreetsetes linnas või vallas kohaliku elu küsimusi (nt heakord, avalik ruum, ranitsatoetus, sotsiaaltoetuste abivajajani viimine) kõige paremini sellesama kogukonna valitud volikogu. Riigielu küsimused peavad olema kogu riigis ühtemoodi, sama standardi alusel lahendatud. Kohalik omavalitsus saab ka osaleda – see on valiku küsimus –, aga sel juhul tuleb kõik riigieelarvest kinni maksta. Põhiseaduse järgi, rõhutan veel kord, ei ole vald ega linn riigivõimu käepikendus kohapeal.

Hea Riigikogu! Selle kõrval on ka tõsiseid muresid, mida oleks võib-olla hõlpsam lahendada, aga miskipärast ei lahendata. Märksõna: Kohtla-Järve pooltühjad kortermajad. Linn püüab inimesi aidata, paljud teised kohaliku omavalitsuse üksused võib-olla nii tublid ei olegi. Aga ministeeriumilt kuuleme ühtlugu, et ikka ja jälle on vaja maksumaksja raha eest tellida uusi ja uusi analüüse. Ometi on maksumaksja raha eest neid analüüse juba tellitud. Ministeeriumis on ametnikud olemas, kes võiks nende alusel pakkuda välja mõistlikud lahendused üle Eesti, aga seda ei tehta. Ja see viib üldisema õigusloome probleemi juurde. Need ametnikud, kes võiksid inimeste tegelikke probleeme lahendada – targad inimesed! –, on tihtipeale ametis töödega, mida pole üldse vaja või mis pole vähemalt esimese tähtsusjärgu teemad.

Eesti õiguskorra arengu seisukohalt saab minu meelest möödunud aastast positiivsena tuua vaid selle, et rohkem arutletakse seaduste arusaadavuse üle. Muus osas jätkub paraku asendustegevus, seaduste tarbetu ümberkirjutamine ja sellega ühiskonnale tarbetu kulu tekitamine. Euroopa Liidu vahendid – mis minu hinnangul selles konkreetsetes valdkonnas siiski tihti asja ette ei lähe – annavad mõnele meie kaaskodanikule tööd ja tulu, aga kahjuks tekitavad ühiskonnale väga palju kahju. Jah, majandus võib-olla elavneb, aga õiguskord ja ka haldussuutlikkus nõrgenevad. Ma kardan, et siin on siiski tegu rehepaplusega. Kivirähu kangelaste kujusid kasutades isegi Imbi ja Ärniga.

Umbes sellelsamal ajendil, aga mitte ainult selle pärast, näeme jälle ja seekord päris jõulisi katseid muuta põhiseaduslike institutsioonide tasakaaluvalemit, selgitamata välja, mis on halvasti, miks seda vaja on ja nähtavasti mõistmata ohtusid. Kahtlemata võib põhiseadust ja riigikorraldust muuta, ent see

oleks mõistlik põhjaliku ja erapooletu analüüsi toel ning eesmärgiga parandada seda, mis on halvasti, või teha midagi, mis looks eeldused palju paremaks saamiseks. Õnneks on ka siin saalis siamaani peale jäänud seisukoht, et 25 aastat tagasi Põhiseaduse Assamblees – üldsegi mitte lihtsalt! – kokku lepitud ja rahvahääletusel heaks kiidetud riigipidamise viis on Eestit hästi teeninud ja edasi viinud. Seepärast arvan, et puhtalt mängulustist või kellegi isiklike ambitsioonide teenimiseks või ka Euroopa Liidu raha pööritamiseks pole mõtet senini hästi toiminud süsteemi muuta ega raisata inimeste aega sellisele tarbetule õhuvõngutamisele.

Kui tohib, siis räägin veel ühest põhjalikult läbi tunnetatud soovituselt. Mina ei usu – ja soovitan, et ärge teie ka uskuge – argumentatsiooni, mille tuumaks on väide, et teistes riikides on nii. Hiljuti küsisin taas ametnikult, kes seda tähtsa näoga valitsuse istungil väitis, nii: "Ah teistes riikides, aga millistes konkreetsetel? Ja mismoodi seal on ja miks te arvate, et seal on hästi? Kui te tõesti suudate väita, et seal on hästi, siis millele tuginedes väitate, et Eestis oleks ka hästi, kui oleks samamoodi?" Vastust ei tulnud. Eesti põhiseaduslik mõte on olla Eesti. Muidugi tuleb ennekõike õppida teiste vigadest ja neid võib-olla isegi nupukalt ära kasutada, aga teiste kopeerimine on laiskus ja halb tegu. Minu kogemuse kohaselt kasutatakse ka meil siin vahel rahvusvahelisi soovitusi oma asja ajamiseks. See tähendab, et need soovitused disainitakse siinsamas, et oma taotlustele kaalu lisada.

Austatud Riigikogu! Üks tõsisem teema on veel, kus loodan oma ametiaja lõpuks suuremale edasiminekuks kaasa aidata. See on elu lõpu väärikuse küsimus. Õiguskantsleri kontrollkäigud hooldekodudesse, sealsete tingimuste kirjeldamine ja soovitused inimväärse kohtlemise kindlustamiseks viivad loodetavasti lõpuks selleni, et eakate ja teiste abivajajate eneseväärikus tõuseb keskeks teemaks ka tulevastes valimisdebattides. Asi on selles, et mitte kellegi teise arvel, aga üleüldiselt vajab hoolekandesüsteem lisaraha, ennekõike hooldekodudesse personali palkamiseks ja ruumilahenduse parandamiseks. Palju saab ära teha ka praegu kohe, muutes tööharjumusi, korraldust ja suhtumist. Kriitika ei käi siin kõikide hooldajate kohta. Nende töö on füüsiliselt ja vaimselt üldraske, paljud teevad seda südamega ja suurepäraselt, aga kahjuks on suur hulk neidki, kes on selles töös kalesunud.

Kui selles valdkonnas on millegi üle hea meel, siis selle üle, et vanuse alusel ebavõrdset, halvemat kohtlemist, millel pole mingit mõistlikku põhjendust, on hakatud rohkem märkama ja see on ühiskonnas oluliseks kõneaineks tõusnud. Rõhutan veel kord, et põlvkondade vastandamine peaks olema välistatud. Ka vanemaealised on – need on meie vanemad ja vanavanemad – osa meist, kellele me oleme tänu võlgu. Meie ametkonna eestvõttel ilmunud õigusajakirja Juridica erinumber käsitleb just neid teemasid ja saadame selle kindlasti asjaomastele komisjonidele lugemiseks. Nii nagu on öeldud ka eessõnas, on see lugemiseks kõikidele, mitte ainult juristidele.

Hea Riigikogu! Neljapäeval on siin saalis demokraatia arutelu. See on ka üks teema, mis vaatamata sellele, et selle sõna tähendus on võtnud väga erinevaid vorme või koguni peaaegu kadunud, väärib alati süvenemist ja arutamist. Kindlasti tuleb rõhutada, et üks asi on arvamus, teine asi on teadmine. Otsuseid tuleks teha teadmiste pinnalt. Kui meenutada suvist arvamusfestivali, siis kõlas ikka ja jälle väide, justkui oleks see kasutu, sest midagi ju ei otsustata. Minu meelest on arvamusfestivali suurim väärtus selles, et inimesed näevad, et teised arvavad teistmoodi. Arvavad kohe kirglikult, sageli pole valmis oma arvamust, veendumust ega vaadet muutma. Ja sellega tuleb osata vabas ühiskonnas elada. Austatud Riigikogu! See, et arvamusfestival ei asenduks otsustusfestivaliga, on paljuski teie teha. Otsustusfestivali mina isiklikult kardaks.

Täna põhiseaduskomisjoni ülevaateteemade põhjaliku käsitlemise eest komisjoni istungil! Ja täna kõiki Riigikogu liikmeid hea ja mõistliku, üksteise põhiseaduslikku rolli arvestava koostöö eest möödunud hooajal! Loodan, et jätkame samas vaimus. Täna!

10:24 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, õiguskantsler Ülle Madise! Küsimused ettekandjale. Enn Eesmaa, palun!

10:24 Enn Eesmaa

Suur aitäh! Austatud õiguskantsler, täna ajaliku analüüsiva ettekande eest, eriti nende Riigikogu liikmetele mõeldud komplementaarsete lõikude eest selles ettekandes! Mu küsimus lähtub teie tähelepanekust ja lausungist, et valimiste põhiteema on õiglus. Ma usun, et paljudele valijatele ja ka meedia esindajatele on see avaldus üllatav, et põhiteemaks ei ole mitte tolmuvad teed, tasuta ühistransport ja paljud teised momendid, vaid just õiglus. Kuna kindlasti on pillavalt palju argumente,

mis on õiglus, ja igaühel on õigus oma õiglusele, siis ma palun, et te täpsemalt kommenteeriksite seda lausungit lähenevate kohalike valimiste kontekstis. Te ütlete, et Riigikogu paneb kogu ühiskonna jaoks paika õigluse mõiste. Nende valimiste eel on just Riigikogu liikmeid ja ministreid süüdistatud selles, et nad üldse valimistest osa võtavad.

10:25 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu väga hea küsimuse eest! Õiglus on isegi teede tolmuwabaks muutmisega seotud. Alati on ju küsimus, kas esmalt tuleb tolmuwabaks muuta ja talvel lahti lükata see tee, mis viib poe juurde, see tee, mis viib vanainimese juurde, või see tee, mis viib vallavanema juurde – nii piltlikult öeldes. Ega kohalikel valimistel ju muud teemat polegi kui see, kuidas seda ühist kogukonna raha võimalikult hästi ära kasutada. Loomulikult saab sinna juurde rääkida väärtustest ja pikematest arengukavadest, aga põhimõtteliselt tehakse otsus piiratud ressursi kasutamise üle ja see on alati seotud õiglusega. Küsimuse teine pool puudutas kandideerimist ja valituks osutumist. Praegustes debattides torkab tõesti silma, et on unustatud, et kandideeriti ka varem. Vahe on selles, et varem ei saanud volikokku tööle minna – pean silmas Riigikogu liikmeid –, nüüd saab. Pärast Riigikogu liikme mandaadi lõppemist on võimalik ka ministritel, kes praegu volikogudes ei lähe, asuda tegelikult tööle omavalitsuse volikogudes. Väide, mille kohaselt võetakse nüüd kohalikud volikogud üle, ei saa päriselt tõele vastata, sest volikogu liikmete kohti on üle Eesti jätkuvalt väga palju rohkem kui Riigikogu liikmete kohti ja mina isiklikult usun kohalike inimeste – maa soola – tugevusse. Üks mis tahes fraktsioonist pärit Riigikogu liige volikogus ei suuda volikogu üle võtta ja täielikult tasalülitada kõiki teisi kohalikust kogukonnast valitud liikmeid.

10:27 Esimees Eiki Nestor

Andres Herkel, palun!

10:27 Andres Herkel

Aitäh, härra esimees! Austatud õiguskantsler! Minu küsimus puudutab korruptsiooni kohalikes omavalitsustes. Ma väga tänan teid äsja ühele Riigikogu komisjonile tehtud pöördumise eest, kus oli viis väga selget punkti, mida tuleks seadustes muuta. Aga ma laiendan seda: kui heaks te peate kohalike omavalitsuste volikogude revisjonikomisjonide tööd, nende pädevust? Meile tuleb kohati selliseid ärevaid signaale, et isegi kui tehakse korralikud tööplaanid, kus on niisugune opositsiooniline alge, et tuleks ka kontrollida, siis volikogud mitte alati ei kinnita neid, n-ö võetakse hambad ära. Teine pool, mida me saame teha, on arvatavasti Justiitsministeeriumi ja Rahandusministeeriumi kaudu tugevdada omavalitsuste sisekontrolli ning tagada omavalitsuste kõikvõimalike tehingupartnerite avalikustamine.

10:28 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Mul on väga hea meel, et Riigikogu selle pöördumise niivõrd hästi vastu on võtnud. Ma leian, et need probleemid on lahendatavad, ja usun, et põhiseaduskomisjon asub õige pea selle kallal ka tööle. See on üks pöördumise ajenditest, et kahjuks kohalik revisjonikomisjon enamasti kohaliku kogukonna ressursi kasutamise otstarbekust, läbipaistvust, ausust hinnata ei suuda. On mõningaid asju, mida saab teha seadust muutes. Ja on väga erinevaid mudeleid, kuidas tugevdada revisjonikomisjoni või kuidas kaasata näiteks väliseid audiitoreid, seejuures kohaliku autonoomiat põhiseadusevastaselt kitsendamata. Kui Riigikogu seda soovib, siis jagavad ka õiguskantsleri ametkonna inimesed hea meelega oma teadmisi nendel aruteludel. Praegu ma täpseid soovitusi ühe või teise normitehnilise valiku kasuks ei jagaks.

10:29 Esimees Eiki Nestor

Helmut Hallemaa, palun!

10:29 Helmut Hallemaa

Aitäh! Austatud ettekandja, aitäh selle ülevaate eest ning muidugi sulle ja su ametkonnale jõudu edaspidiseks! Kindlasti on haldusreform praegu, vähem kui kuu enne valimisi, oluline teema. Meie komisjonis oli sisuline arutelu ja seal sa ütlesid umbes niimoodi, et haldusreformi puhul, eriti valitsuse elluviidud sundliitmiste puhul tuleb mõõta selle kasu inimestele. Selle kasu mõõtmine on minu arust

eriti keeruline. Aga mu küsimus on, kuidas sa ise ja su ametkond seda hindate. Sa oled siin saalis korra öelnud, et te viite hiljem läbi ka põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse. Kuidas te plaanite seda teha? Ja kuidas te plaanite seda kasu tulevikus, pärast haldusreformi hinnata?

10:30 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Tööplaan on koostatud ja kavas on nüüd, peale sundliitmisi teha Eestile valimipõhiselt ring peale: vaadata liitunud kohaliku omavalitsuse üksuste määrusi, ennekoike loomulikult nende määruste täitmist, ja samuti inimestele info jagamist. Meil on olemas ka teatud soovitusel, mille järgimist me loodame. Ühesõnaga, tulemus peaks olema selline, et kohalik kogukond teab ja saab hõlpsasti teada, millist abi tal on võimalik kohalikult omavalitsuselt saada, ja see abi ka jõuab temani mõistlikult ja tema väärikust säästes. Seda on tõepoolest kavas kontrolliplaani alusel kontrollida. Määrused, mis on vastuolus seadusega, on ühtlasi vastuolus ka põhiseadusega. Nii et võimalik, et sealt tuleb ka põhiseaduslikkuse järelevalve asju kitsamas tähenduses, aga laiemas tähenduses on kogu selle tegevuse mõõde põhiseaduslikkus.

10:31 Esimees Eiki Nestor

Urve Tiidus, palun!

10:31 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Igal aastal, tehes aasta kokkuvõtet, annate te ka väikese aktsendi ametnike teemal. Eelmisel aastal te ütlesite näiteks, et perioodi ilmestas ühiskonna, poliitikute ning ametnike väiksem koostöötahe ja hapram usaldus üksteise vastu. Täna sees kõnes te ütlesite, et ametnikud on muutunud araks ja formalistlikuks, ning lisasite, et selle üle tasub mõelda, miks see nii on. Küllap te, proua õiguskantsler, olete ise selle üle mõelnud. Kas võib teha mingisuguseid järeldusi või anda kaugemale ulatuvaid soovitusi Eesti ühiskonna jaoks?

10:31 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Need seisukohad pole sugugi vastandlikud, vaid kasvavad paljuski välja üksteisest ja ei püüdle üldistusele, ei laiene kõikidele ametnikele kõikides riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes. Tähelepanek on selline, et aastatega on justkui maha surutud ametnike valmidus oma peaga mõelda. Jah, me teame, et vahel annab see oma peaga mõtlemine naljakaid või suisa totraid tulemusi, ja küllap on mõnel asutuse juhil lihtsam oma peaga mõtlemine ära keelata. Aga teiselt poolt on kuri karjas, kui ka juhtkond keeldub õigluse poole püüdlmast, näitab Riigikogu peale ja ütleb, et näe, need poliitikud seal, ega meie ei saa midagi teha. Väga sageli on siiski võimalik seadust mõistlikult ja põhiseaduspäraselt rakendada, aga seda ei tehta konkreetse ameti juhi suuniste alusel ning avalikkusele, õiguskantsleri ametkonnale, inimestele, kes on hammasrataste vahele jäänud, väidetakse, et süüdi on hoopiski Riigikogu. Seleta siis, et tegelikult ei ole.

Kui soovite üht head näidet, siis Maksu- ja Tolliamet pälvis möödunud aastal selge sõnumi auhinna. Eelmisel nädalal selge sõnumi konverentsil Maksu- ja Tolliameti esindaja just nimelt selgitas, mis tegude eest. Ja teate, üks neist tegudest oli asendada maksuettekirjutuses või maksuhalduri korralduses kuri pealkiri "Korraldus", "Ettekirjutus" või "Nõue" partnerlusele viitava mõistliku sõnaga ning loobuda neljaleheküljelisest tekstist – mina nimetan seda oma ametkonnas rullimiseks –, kus esimesed kolm lehekülge on normiviited ja terminid, millest maksumaksja mitte midagi aru ei saa, ja kus alles neljandal leheküljel on märksõna "käibemaks". Sellise teksti peale oli Maksu- ja Tolliametisse tulnud umbes sellist tagasisidet: "Olen 15 aastat makse maksnud, enda teada pole midagi varjanud ja hiljaks pole ka jäänud rohkem kui päev. Ja nüüd saadate teie mulle kirja, mille pealkiri on "Korraldus" ja kus on kolm lehekülge normiviiteid, kusjuures neljandal real on juba kirjas "sundtäitmine". Alles kuskilt lisast leian sõna "käibemaks", st asi on selles, et ma olen käibemaksu maksmisega hiljaks jäänud – palun ärge tehke nii." Isegi sellise muudatuse tegemine nõudis tohutut vaidlust ja julgust, et kas ikka tohib inimkeelse pealkirja panna ja kas ikka tohib kohe alguses inimesele viisakalt kirjutada, et palun makske võlg ära. Nii et mõni asi on läinud paremaks, mõnes osas on probleemid säilinud. Miks on ametnikud aremaks muutunud? Raske öelda, eks me kõik peame mõtlema.

10:34 Esimees Eiki Nestor

Igor Gräzin, palun!

10:34 Igor Gräzin

Hea õiguskantsler! Kohtu sõltumatus on väga halb asi siis, kui kohus keeldub tööd tegemast. Ma väidan, et meie Riigikohtu süsteem reetis meie kohalikud omavalitsused, kes läksid haldusreformi peale kaebama. Algul öeldi, et see ei ole põhiseaduslikkuse küsimus, vaid see on haldusküsimus.

Halduskolleegium leidis, et nad ei hakka üksikuid konkreetseid juhtumeid Loksa erandi näitel läbi vaatama. See puudutas Kambjat, Ülenurmet jne. Ehk teiste sõnadega mängis Riigikohus kahe kolleegiumi vahel palli eesmärgiga mitte midagi öelda.

Eriti advokaadina ma tean, et maru palju on selliseid kohtuotsuseid, mis kohus on langetanud ja mis kohe üldse ei meeldi. Aga mulle meeldivad otsused, mis mulle üldse ei meeldi, sest nad on otsused. Mis mulle üldse ei meeldi, on see, kui Riigikohtus käiakse koos ja mängitakse lolli selles mõttes, et püütakse ühte põhiseaduslikku institutsiooni, kohalikku omavalitsust lihtsalt ignoreerida. Mida tuleb teha?

10:35 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ma usun, et Riigikohtu töökorralduse kohta oskab paremini vastata Riigikohtu esimees. Mina saan öelda nii palju, et kellegi suhtes distsiplinaarmenetluse algatamiseks minu teada alust ei ole. Ma arvan, et senini on need vaidlused olnud põhiseaduse piirides. Jah, ka minul on pisut kahju, et vaatamata sellele, et õiguskantsler taotles juba detsembrikuise lahendi kohta hinnangut, mis looks kohaliku omavalitsuse üksustele selguse, kas võimalikud sundliitmise määrused tuleks vaidlustada halduskohtus või põhiseaduslikkuse järelevalve korras, seda hinnangut siis ei tulnud.

Professor Põllu eriarvamus oli paljudele siiski juhiseks. Ka meie kirjutasime oma arvamusel, miks just see kohaliku omavalitsuse üksuse eksistentsi küsimus on keskne põhiseaduslikkuse järelevalve küsimus, mis loomulikult kuulub lahendamisele põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses. Õnneks ongi see asi praeguseks niimoodi läinud ja ma väga loodan, et tulevad väga hästi põhjendatud ja Eesti riigiõiguse teooriat rikastavad otsused.

10:37 Esimees Eiki Nestor

Peeter Ernits, palun!

10:37 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea õiguskantsler, aitäh suurepärase töö eest! Aga mul on üks väike küsimus. Kui vaadata neid paari tuhandet pöördumist, mis üle Eesti on tulnud, siis torkab silma, et mõnest piirkonnast on neid suhtarvuna natukene vähevõitu tulnud, näiteks Jõgevamaalt, Raplamaalt, Järvamaalt. Minu küsimus on: kas seal on õiguse ja õiglusega lood kõige paremas korras või vastupidi – sealne rahvas on käega löönud ja pole näinud mõtet pöörduda?

10:37 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Küsimusele on kaks vastust. Üks on see, et statistika kogumisele tuleb nüüdisaja maailmas uuesti otsa vaadata, sest umbes 500 juhul ei olegi pöörduja oma asukohta määratlenud. Teisest küljest on teil kahtlemata õigus. Eestis ringi liikudes oleme, nii mina kui minu ametkonna nõunikud, tihtipeale kohanud seda, et kui mõnes omavalitsusüksuses on inimesed rohkem teadlikud oma õigustest, sh võimalusest pöörduda õiguskantsleri poole, siis on teisi piirkondi, kus teatakse vähem. See on teil õige osutus, et me peame ka ise mõtlema, kuidas nende inimesteni jõuda. Seda, et teie viidatud maakondades on kõik kõigis valdkondades põhiseaduspärane ja laitmatu, nii et enam paremaks minna ei saa, ma väga tahaks uskuda, aga ei usu.

10:38 Esimees Eiki Nestor

Krista Aru, palun!

10:38 Krista Aru

Aitäh, härra juhataja! Austatud proua õiguskantsler, aitäh aruande ja väga selgete seisukohtadega ülevaate eest! Minu küsimus puudutab valdkonda, mis teil on sellel aastal veidi tagaplaanile jäänud, aga mida te olete käsitlenud ja hinnanud eelmistel aastatel. See on haridussüsteem. Te olete juhtinud

tähelepanu sellele, et keskvalitsuse ja kohaliku omavalitsuse ülesanded ja vastutus ei ole olnud varasematel aastatel küllalt selgelt piiritletud ja määratletud. Kas viimasel perioodil on ka selles osas muudatusi tehtud ja on need positiivsed?

10:39 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu, õige osutus! Sellel ülevaateperioodil jälgisime peamiselt planeeritavaid muudatusi ja need muudatused ei ole veel teoks saanud. Küsimus on selles, kes peab põhikoolet, kes peab gümnaasiume ja mis saab kutseharidusest. Praegu on tõsiselt laual ka kõrghariduse küsimus. Koolieelne haridus on õnneks enam-vähem selge teema, kuigi ka seal on rahastamise, lasteaiaõpetajate kvalifikatsiooni ja palga probleemid. Nii et need küsimused on tõepoolest ministeeriumides ja valitsuses arutusel ning oma võimaluste piires me loomulikult jälgime arenguid. Eraldi küsimus on erivajadustega laste küsimus ja kordan siin seda, mis oli ka ülevaatekõnes. Minu arvates tuleb kohaliku elu küsimusel ja riigielu küsimusel ikka olemuslikult selget vahet teha. Ja minu meelest ei tohiks pelgalt selleks, et näidata omavalitsuse eelarvest läbi voolava raha protsenti suuremana, inimeste arvel otsuseid teha.

10:40 Esimees Eiki Nestor

Urmas Kruuse, palun!

10:40 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt esineja! Me saime suvel lehest lugeda, et spordiliitude juhid käisid teie juures. Kõne all olid laste üleminekutasud ja põhjendamatult kõrged tasud. Seda lugu lugedes hakkasid mind kaks asja häirima. Esiteks see, et väga paljudel juhtudel on tegemist alaealiste lastega, ja teiselt poolt see, et nende treeningute tasu tuleb lähtuvalt treenerite tasustamise süsteemist nii lapsevanema taskust, kohaliku omavalitsuse taskust kui ka riigi taskust. Kas teile ei tundu, et see on selgelt isiku vabaduste piiramine, mis ei ole põhiseadusega kooskõlas?

10:41 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Jah, tõepoolest, laste klubivahetusega seotud tasude ja protseduuridega me tegelesime. See on teema, mis on õiguskantsleri pädevuse piires, ehk mingisuguseid väga tõsiseid, mõjukaid hoobasid meil spordiklubide suunamiseks ei ole. Aga see, mis me saime teha, oli teha asi endale selgeks, paluda suuremate spordialaliitude esindajad laua taha, et selgitada neile kolme asja. Eesti Vabariigi põhiseaduse ja lastekaitse reeglite kohaselt peavad esikohal olema laste huvid. Tegelikult on see ka ühiskonna huvides, et igast lapsest kasvaks ta enda parim versioon, et ta saaks välja arendada oma võimed, tegeleda spordi ja kunstiga, õppida, olla niisama, et tal oleks kõht täis ja tervis korras. Ja selle pärast me andsime kolm soovitusi.

Esiteks, ajal, mil treenerid on omavahel tülis või toimub klubivahetus, ei tohi takistada lapse treenimist ega võistlemist. See tüli ei pea jõudma lapseni ega teda psüühiliselt ruineerima. Teiseks, mis on eriti oluline: mitte ühegi lepingu tagatiseks ei tohi seada oma last, tema õigusi. See oleks absoluutselt ebaeetiline, täielikult väljaspool põhiseadust. Ja kolmandaks panime vanematele südamele: ettevaatust lepingute sõlmimisel! See oli ka jutuks, kuidas vanemad on kergemeelselt lubanud alaealisel lapsel minna välismaale spordiklubisse ja ühtlasi sinna gümnaasiumi. Kui laps gümnaasiumis võõrkeeles õppimisega toime ei tule ja soovib kodumaale tagasi pöörduda, et haridus kätte saada, selgub, et spordiklubist on erakordselt raske ja väga kulukas ära saada. Selliseid lepinguid ei peaks kindlasti sõlmima.

Nüüd, mis puudutab üleüldse laste huvihariduse, sh treeningute rahastamist maksumaksja eelarvest ehk avalikest vahenditest, siis see on tüüpiline poliitilise otsuse küsimus. Põhiseaduslik mõõde on siin kaudne, aga siiski olemas. Olgu näiteks üks arutelu, mis on Ameerika Ühendriikides tekkinud ja mida on ka Ameerika Ühendriikide ajakirjandus kajastanud. Ka spordi tõttu suureneb ühiskonna kihistumine. Kõik ju kujutavad ette, mida tähendab laste jaoks võimalus oma sõprade või treeningukaaslastega koos olla, laagrisse minna, võistlustele sõita, mida tähendab see võidujooks varustuse pärast, mis on ka meile kõigile teada. Kui laps ei ole veel küps, siis on see tema jaoks vahel väga oluline. Ameerikas ongi juhtunud niimoodi, et lastespordist on saanud eraldi tööstusharu, mis ühtlasi tekitab ja süvendab pöördumatut kihistumist. Eesti veel nii kaugel ei ole, aga mulle tundub, et see on üks asi, mida tasub iga hinna eest vältida.

10:44 Esimees Eiki Nestor

Hanno Pevkur, palun!

10:44 Hanno Pevkur

Aitäh, austatud õiguskantsler, selle hea ettekande eest! Kuna kohalikud valimised on tulemas, vajavad mõningad teemad klaarimist nii veel nende kohalike valimiste eel kui tuleviku tarbeks. Üks nendest on kindlasti inimeste õigus kuuluda volikokku ja olla sinna valitud. Mälu järgi näeb kehtiv õigus ette, et kui inimene mõistetakse süüdi kuriteos, siis ta peab volikogust lahkuma. Küll võib ta uuesti küsida inimeste käest mandaati uude volikokku kandideerimiseks. Kui näiteks käesoleval nädalal mõistetakse keegi süüdi kuriteos ja ta ei kaeba seda edasi, kohtuotsus jõustub, siis tal on õigus 15. oktoobril uuesti rahvalt mandaati küsida.

Mis on teie arvamus, kas oleks mõistlik piirata ka volikokku kandideerimise õigust teatud liiki kuritegude puhul, olgu selleks näiteks korruptsioon või, piltlikult öeldes, avaliku raha vargus, ja anda seeläbi ka ühiskonnale mõista, et volikokku kandideerimine ja volikogust lahkumine on seotud sellega, kas avalikku raha varastatakse või mitte?

10:45 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kahtlemata on Riigikogu liikmetel, fraktsioonidel ja komisjonidel õigus sellesisuline eelnõu algatada. Kas see on põhiseadusega kooskõlas? Tuleb analüüsida. On argumente kandideerimispiirangu poolt ja vastu ning ma olen täiesti nõus, et ka pooltargumendid on tugevad. Tegelikult kõlab see päris hästi kokku möödunud nädalal põhiseaduskomisjonile saadetud kirjaga. Seal öeldi muu hulgas, toomata küll välja konkreetseid omavalitsusüksusi või nende ametiisikute, otse öeldes, korruptantide nimesid, et paraku praegune õiguskord võimaldab seda, et inimene, kes on omaenda linna või valla tagant varastamises süüdi mõistetud, kes on korruptant, võetakse sinnasamasse näiteks valla- või linnajuhi poliitilise nõunikuna tööle – ametisse võtmise piirangud ei kehti. Seal on absoluutselt kindlasti kuri karjas.

Kas sellel juhul, kui rahvas millegipärast annab uuesti mandaadi inimestele, kes on tema tagant varastanud ja eiranud ausa mängu reegleid, tuleb rahvalt see võimalus ära võtta? See on vaieldav. Aga see, kas korruptant peab saama jätkata linna või valla inimeste ja vara üle otsustamist, ei ole minu arust vaidluse koht. Vastus on "ei".

10:47 Esimees Eiki Nestor

Külliki Kübarsepp, palun!

10:47 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea esimees! Aitäh, õiguskantsler, tehtud töö ja ettekande eest! Teie büroo on seotud ka erakondade rahastamise temaatikaga, teil on oma esindaja järelevalvekomisjonis. Kas te palun tooksite välja need kitsaskohad, millele Riigikogu peaks lähiajal erakondade rahastamise küsimuses kindlasti tähelepanu pöörama? Ja kohaliku omavalitsuse kontekstis küsin, kas meil on tagatud võrdsed poliitilise konkurentsi tingimused. Kas kõiki meie kandidaate koheldakse rahastamise küsimuses võrdselt? Mõtlen selle all erakondade nimekirju, valimisliitude nimekirju ja üksikkandidaate.

10:47 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Need on väga olulised küsimused ja neile on suhteliselt keeruline lihtsalt argumenteerides ja veendunult vastata. Fakt on see, et poliitilise tegevuse toetamisel avaliku rahaga ei kohelda erakondi ja teisi poliitilises elus osalejaid ühtemoodi. Aruandlusreeglid on siiski sarnased. Kas see on põhiseadusevastane? Pigem on seni jäänud peale seisukoht, et ei ole. Aga selle üle on võimalik uute argumentide ilmnedes veel kord mõelda.

Üks asi, mida saab kindlasti arutada ja muuta – olen seda korduvalt rõhutanud ja olles jälginud praegust valimiskampaaniat, kaalun ka uuesti Riigikohtusse pöördumist, enne seda muidugi Riigikogu ette tulekut –, on see absoluutne välireklaami keeld, minemata tagasi nendesse aastatesse, kui see keeld kehtestati. Ilmselt pikema staažiga Riigikogu liikmed teavad, miks see kehtestati, ja et see avalikkusele esitatud retoorika ei olnud tegelik põhjus. Sinna aega tagasi minemata ja tollaseid sõjakirveid maha kaevates on võib-olla võimalik asjade üle uuesti mõelda.

Fakt on see, et absoluutne välireklaami keeld kohalikel valimistel tähendab olukorda, kus valimisliidul või üksikkandidaadil, näiteks kohaliku kooli õpetajal, on keelatud panna bussiootepaviljoni või kohaliku külapoe ukse peale A4 suurusel lehel oma nime, kandidaadinumbri ja peamiste seisukohtadega näiteks kohaliku koolikorralduse, teede, huvihariduse küsimustes. Minu arvates on see põhiseadusevastane piirang. On täiesti selge, et just vaesemad ja kohalikud kandidaadid ei saa olla üleriigilises meedias tuntud – nendel ei ole sinna juurdepääsu. Isegi kui nad peaksid mingi ime läbi mõnesse valimisstuudiosse sattuma, siis ilmselgelt on nad seal telestuudios pisut teistsuguses olukorras kui meie teiega, kes me oleme mitu korda kaamera ette sattunud. Ma usun, et vähemalt selle võiks üle vaadata. Ja neid probleeme on veel. Nii et suur aitäh selle teema üleval hoidmise ja tõstatamise eest!

10:50 Esimees Eiki Nestor

Liina Kersna, palun!

10:50 Liina Kersna

Suur tänu, austatud istungi juhataja! Austatud õiguskantsler! Teatavasti on valitsusel plaanis anda põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatusega põhihariduse korraldamine tervikuna üle kohalikele omavalitsustele, sh ka erivajadustega laste hariduse korraldamine. Ministeerium kinnitab, et keerulisemate erivajadustega laste koole, mis kuuluvad praegu riigile, kinni ei panda, kuid juba sel aastal alustatakse läbirääkimisi nende kohalike omavalitsustega, kus koolid asuvad, et need kohalikele omavalitsustele üle anda. Te küll juba viitasite oma seisukohale, aga ma küsin siiski üle: kuidas teile tundub, kas erivajadustega lastele hariduse tagamine, sh kvaliteedi ja kättesaadavuse tagamine, on riigi ülesanne või võib see olla ka ühe kohaliku omavalitsuse ülesanne?

10:51 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ma tõesti väga loodan, et Riigikogu liikmed pööravad sellele küsimusele palju tähelepanu. Hariduslikud erivajadused on teadagi erinevad. Ma arvan, et kui on olemas piisavalt pedagoogilist personali – õpetajaid, abiõpetajaid, tugispetsialiste –, siis saab kergemate erivajadustega lapsi kindlasti õpetada tavakooli tavaklassis. Ja ma arvan, et Riigikogu on soovinud sellist olukorda, kus siis, kui ühes peres on laps, kellel ei ole erivajadust leitud, ja teine laps, kellel on mingi kergem erivajadus, olgu see seotud nägemise, väikese käitumishäire, kuulmise või mõne kehvemalt liikuva jäsemega, on tema elukohajärgne kool täpselt seesama mis õel või vennal, mitte ei ole haigete laste kool. Nii et need kergemate erivajadustega lapsed võiks kindlasti õppida oma kodulähedases koolis koos oma õdede ja vendade ja kodulähedaste sõpradega.

Kahjuks on meil ka neid lapsi, kes on tõesti väga raske erivajadusega. Minu arvates tasub tõepoolest analüüsida, kas on otstarbekas õpetada selliseid lapsi omavalitsuse enda kulude ja oskustega või on Eesti-suguses riigis mõistlik oskused ja raha kokku koguda ning pakkuda nendele lastele võimalikult head keskkonda mõnikord kodust kaugemal. Mulle tundub, et see on poliitilise valiku teema, aga minu seisukoht on selline. Ja kui õiguskantslerilt, lasteombudsmanilt, selle kohta küsitakse, siis umbes nõnda on plaanis ka vastata ja on seni vastatud.

10:53 Esimees Eiki Nestor

Artur Talvik, palun!

10:53 Artur Talvik

Hea esimees! Lugupeetud õiguskantsler, täname teid tehtud töö ja ettekande eest! On teada teie seisukoht kahe tooli seaduse suhtes: te ütlete, et see on põhiseaduspärane. Aga nüüd me oleme olukorras, kus ministrid, kes seaduse järgi tegelikult ei tohi ministrina valituks saanuna osaleda volikogu töös, ikkagi kandideerivad. Vabaerakond peab seda valija petmiseks. Ja nad ütlevad põhjenduseks, et juhul, kui nad valituks osutuvad, asuvad nad ühte või teist linna juhtima, linnapeaks, andmata endale aru, et me ei vali linnapäid. Teisest küljest kandideerivad Riigikogu liikmed kohtades, kus nad tegelikult üldse ei ela. Te olete maininud, et kohaliku elu üle peavad kohalikud inimesed ise otsustama. Kuidas te suhtute sellistesse käikudesse, kas te peate neid õigeks?

10:54 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Igasugusesse silmakirjalikkusesse ja vassimisse suhtun ma halvasti, aga minu arvates tasub seda asja vaadata pisut nüansseeritumalt. Esiteks, ministrite küsimus. Ma väga loodan, et valija on tark ja see, kes on meil ministrid, on teada. See on valija otsustada, kas ta usub seda, kui minister ütleb, et tema hakkab volikokku valituks osutumisel linnapeaks, või ei usu. Ja teiseks on valijal võimalik otsustada, kuidas ta üldse suhtub sellesse, kui minister ministritöö kõrvalt kandideerib. Võimalik on, et see on pettus, aga võimalik on, et see ei ole pettus. Täiesti võimalik, et keegi ministritest kavatsebki minna näiteks kodukohta tagasi ehk Tallinnast välja ja asudagi tööle volikogus, ja kui volikogu nii otsustab, siis võib-olla koguni linna- või vallajuhina. Nii et mina jätaks selle küsimuse valija otsustada. Nüüd küsimus sellest, kas kandidaat on seotud kohaliku kogukonnaga ja kas ta tunneb kohalikke olusid, on ka minu meelest erakordselt tõsine. Nüansseeritum on see küsimus selles mõttes, et paljudel meist on suvekodu ja talvekodu või siis enda linnakodu ja näiteks vanemate kodu. Ja kui inimene tegelikult tunneb kahte kogukonda väga hästi, siis mina ei keelaks tal kandideerida ka seal teises kohas. Aga oluline on, et kohalikud inimesed teaksid, kes see inimene on, ja oskaksid selle järele küsida. Ja ma ise väga loodan, et tööpoolest kandideeritakse oma tegelikus elukohas, et otsustada selle avaliku ruumi üle, mis on tuttav. Kui võtta näiteks seesama Tallinna olukord, siis võib-olla jääks ära üks osa avaliku ruumi vaidlusi, mis nii palju kirgi kütavad, kui suured küsimused, nagu see, kas mere äär on tarvis betoneerida või mitte, oleks valimiste teema. Seda esiteks. Ja teiseks, kui nende asjade üle otsustaksid inimesed, kes on sinna mere äärde ise rohkem kui üks kord elus sattunud.

10:56 Esimees Eiki Nestor

Eerik-Niiles Kross, palun!

10:56 Eerik-Niiles Kross

Hea õiguskantsler, tänan selle ettekande eest! Seda oli päris tore kuulata, eriti seadusloome tühikargamise osa. Mulle tavaliselt ei meeldi inimesed, kes jooksevad teise majja oma maja hädasid kurtma, kui ise hakkama ei saa. Aga kuivõrd te juba rääkisite siin demokraatiast ja meie neljapäevasest arutelust "Demokraatia ohud ja väljakutsed", mis toimub Riigikogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse aruteluna, siis ma ikkagi küsin, sest mulle tundub, et teil on selline hea demokraatlik instinkt. Ühest küljest küsin üldisemalt. Kas arutelu on teie arvates võimalik pidada monoloogina? Kas arutelu saab pidada nii, et küsimusi ei saa küsida? Ja kas see meenutab sellisel juhul rohkem arvamusefestivali või otsustusfestivali? Küsin ka juriidilisemalt. Kas Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 153 lõige 2, mis ütleb, et olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu puhul otsustab juhatus esinejate, selle arutelu kestuse ja küsimuste esitamise aja üle, võimaldab ka sellist olukorda, kus küsimustele üldse aega ei eraldata?

10:57 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Monoloog minu arvates aruteluga ei sarnane. Seda esiteks. Teiseks, mis puudutab Riigikogu kodukorda, siis see on Riigikogu enesekorralduse küsimus. Kui ma õiguskantsleri ja riigiõigusteadlase mütsi peast võtan, siis ütlen, et kodanikuna minule kahtlemata meeldiks, kui siin Riigikogu saalis oleks särtsakamaid ja vahetumaid arutelusid, kus tuleksid selgemini välja maailmavaadete erisused ja kus inimesed võiksid selgemini ka iseennast ära tunda. Ja mis võib-olla veelgi olulisem, kus nad võiksid näha, et suur osa inimestest arvab täitsa argumenteeritult ja täiesti soliidses ehk siis teie esituses absoluutselt teistmoodi. See ongi parlamentarismi ja parlamentaristlike väärtuste kese. Kui nendes asjades saab Riigikogu kodu- ja töökorra parandada, siis see on teie kättes. Ükski teine põhiseaduslik institutsioon teile siin vist väga nõu anda ei saa, aga aitäh küsimast!

10:58 Aseesimees Enn Eesmaa

Ain Lutsepp.

10:59 Ain Lutsepp

Aitäh, härra eesistuja! Austatud proua õiguskantsler, tänan ettekande eest! Küsimus puudutab seaduste ja seaduseelnõude kvaliteeti. Justiitsminister on siin esinenud sõnavõtuga, kus ta on rõhutanud liiga

suurt seaduste hulka, mis tuleb Riigikokku, ja vajadust parandada nende kvaliteeti. Teie juhtisite tähelepanu seaduste arusaadavusele ja sõnakasutusele. Milline on teie seisukoht seadusloome kvaliteedi kohta Eestis praegusel ajaetapil?

10:59 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ülevaatepeatükis "Õigusloome" olen neid mõtteid põhjalikumalt avaldanud – ega see seis kokku võttes väga rõõmsaks ei tee. Ma väga rõhutan, et Eesti on eurorahaga suurepäraseid asju teinud ja teeb ka edaspidi. Aga minu isikliku vaate kohaselt – kindlasti on teisi arvamusi – on selle rahaga, mis on läinud nn tarkade otsuste fondidele, õigusloome arendamiseks, paremaks õigusloomeks jne, Eestile peamiselt kahju tehtud.

Asi on selles, et täiesti tarbetult on ümber kirjutatud seadusi, mis toimivad. Vahel on suisa naeruväärselt eelnõu juurde kohe kirjutatudki, et ega see midagi ei muuda, lihtsalt sõnad ja paragrahvide numbrid on ära muudetud. See aga tähendab, et tegelikult muutuvad halduspraktika ja kohtupraktika, tekivad uued vead, tuleb kulutada koolitusraha. Kokkuvõetult, *summa summarum* on kahju Eesti Vabariigile suurem kui need kümned tuhanded, mis selle asjatu töö tegijad omale tasku pistsid ja loodetavasti Eesti majanduse hüvanguks käibesse lasid. Nii et selles osas on olukord tõesti küllaltki karm.

Aga ma alustasin vastust sellest, et mõned aastad tagasi käivitati nn kodifitseerimisprotsess ehk kõikide seaduste ümberkirjutamine lihtsalt ilu ja raha teenimise mõttes. Ja et asi oleks täiesti naljakas, siis nüüdseks on käivitatud dereguleerimisprotsess, et kõike sedasama jälle uuesti teisipidi ümber kirjutada, ja jälle saab raha – täitsa tõsiselt! Kõik need eesmärgid, et kas peaks olema vähem või rohkem seadusi, ei ole põhiseadusega kooskõlas.

Me ei saa lugeda seaduste arvu. Selle otsustab Riigikogu, millised normid on koos ja millised eraldi. Küsimus on selles, kas uut normi on tarvis või ei ole. Ja kui ei ole, siis tasub ta tegemata jätta. Kui teda on tarvis, siis tasub ta üksiti ette võtta, teha selgeks, mil viisil peaks tema täitmine elu muutma, ja seejärel see norm kehtestada. Ja kui ta tõesti elu soovitud moel muudab, siis on kõik hästi, ükskõik kas ta on sellel aastal tuhandes või kümnetuhandes norm.

11:02 Aseesimees Enn Eesmaa

Andrei Novikov.

11:02 Andrei Novikov

Täna, austatud eesistuja! Lugupeetud õiguskantsler! Riigikogu juures tegutseb Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjon, kus on ka teie esindaja. Käesoleva aasta augusti lõpus kajastasid meediaväljaanded väga laialtavalduvalt Eesti Rahva Muuseumi auditi tulemusi. Auditis oli äärmiselt negatiivses valguses mainitud ka teid Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjonis esindavat inimest. Nimelt oli teie esindaja seotud kahtlaste skeemidega, mida auditis nimetati tõsiseks maineriskiks. Kas selles valguses olete kaalunud oma esindaja sobivust järelevalvekomisjonis jätkamiseks?

11:02 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna küsimuse eest! Kui need kahtlused tekkisid, siis me loomulikult küsisime selgitusi. Ja pärast nende selgituste ärakuulamist ütlen, et minu arvates saab Kaarel Tarand jätkata Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjoni liikmena.

11:02 Aseesimees Enn Eesmaa

Monika Haukanõmm.

11:02 Monika Haukanõmm

Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Te olete tõstatanud väga olulisi teemasid ja isegi üheks kõige olulisemaks pean ma seda elu lõpu vääriskuse teemat, millest ühiskond ei ole tihtipeale veel valmis avatud kaartidega rääkima. Üks võimalus oma elu väärilt lõpuni elada on teha seda üldhooldekodus, mis on üks kohaliku omavalitsuse teenustest. Olete korduvalt teinud üldhooldekodudesse kontrollvisiite ja nende tulemusel avastanud ka rikkumisi ning laiali saatnud ringkirja, kus te viitate kaheksale väga olulisele teemale, millega tuleb tingimata tegeleda.

Minu küsimus tuleneb sellest, et sotsiaalhoolekande seaduse järgi peaks minister kehtestama määruse ja täpsustama nõudeid, kui selleks on vajadus. Kas teile tundub, et minister peaks täpsustama nõudeid, et kõikidele inimestele oleks tagatud ühesugune kvaliteet, olenemata sellest, kus ja millises hooldekodus inimene viibib?

11:04 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ma palun selle nurga alt teile vastata nõunikel, kes on sellega üksikasjalikult kursis. Ise oskan praegu öelda vaid seda, et fakt on, et elukorraldus hooldekodudes peab vastama inimväärikuse tingimustele, Eesti põhiseadusele ja seadustele, ka võetud rahvusvahelistele kohustustele ning õigupoolest kõige olulisemale – meie enda südametunnistusele ja võlale oma vanemate põlvkondade ees.

Selleks, kuidas seda saavutada, on erinevaid viise. Aga üks on selge: parema haridusega, parema väljaõppega, pühendunumaid ja mitte nii üle töötanud hooldajaid on sinna kindlasti vaja.

Mitmesuguseid teisi mudeleid, mille kaudu elutingimusi hooldekodudes parandada, on tegelikult veel.

Nii et palun vabandust, et ma ei oska otsekohe, üks ühele vastata ministri määruse küsimuses, aga usun, et nõunikud teavad parema vastuse anda.

11:05 Aseesimees Enn Eesmaa

Barbi Pilvre.

11:05 Barbi Pilvre

Aitäh huvitava ettekande eest! Mul on küsimus pärimisseaduse kohta, mis tõi aastal 2009 Eestis kasutusele loobumissüsteemi. Selle tulemusena on tekkinud väga palju juhtumeid, kus pärijateks saavad automaatselt ka inimesed, kes sellest pärandist tegelikult huvitatud ei ole. Samas on neis perekondades inimesi, kes oleksid pärandist ja selle kasutamisest huvitatud. Samal ajal on inimesi, kes näiteks elavad välismaal ja keda isegi notari kaudu on raske kätte saada. Selliseid juhtumeid on palju teada. Näiteks Venemaal elab väga palju selliseid sugulasi, kelle osa pärandit on siin, aga kes tegelikult sellest huvitatud ei ole, ja pere, kes seda pärandit kasutab, on probleemide ees. Kas teile näib see mõistlik?

11:06 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Siis, kui pärandi vastuvõtmise korda muudeti ehk mindi ühelt süsteemilt teisele üle, oli õigusteadlaste seas väga palju vaidlust ja järelalus oli, et mõlemal süsteemil on võrdselt plusse ja miinuseid. Süsteemi ümberpööramist ma ise käsitleks ühe olulise näitena tarbetute asendustegevuste reas. Fakt on, et sedapidi on see läinud, et üks plusside ja miinustega süsteem asendati teisega, millel on kokku võttes sama palju miinuseid ja sama palju plusse. Need lihtsalt ei kattu, see ongi nende süsteemide erinevus, aga kumbagi ei saa teisest oluliselt paremaks pidada. See oli tollane poliitiline valik. Praegu me oleme sellises olukorras ja ilmselt ei pruugi olla mõistlik seda uuesti tagasi pöörama hakata, aga see otsus on teie kättes.

11:07 Aseesimees Enn Eesmaa

Tarmo Kruusimäe.

11:07 Tarmo Kruusimäe

Täna, hea eesistuja! Hea õiguskantsler, aitäh hea, sisuka ülevaate eest! Minu küsimus puudutab Euroopa Parlamendi saadikuid ja nende kandideerimist kohalike omavalitsuste valimistel. Me teame, et kõikidel europarlamenti saadikutel on õigus kandideerida, aga isegi siis, kui Euroopa Parlamendi saadiku mandaat saab läbi, ei ole neil seaduslikku õigust kohalikus omavalitsusse tööle naasta.

Kas me peaksime ümber vaatama vabariigi vastava valimisseaduse ehk kas koos

kandideerimisavaldusega tuleks anda ka Euroopa Parlamendist lahkumise paber? Ilmselgelt me saame aru, et seda ei juhtu, et keegi vahetaks Euroopa Parlamendi saadiku mandaadi kohaliku omavalitsuse saadiku mandaadi vastu, sest see hüvitis ja see palk, mis on europarlamentis, on kordades suuremad.

Aga ma olen muidugi optimistlik, et võib-olla keegi tuleb ja teeb seda.

11:08 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kardan, et see vastus on üsna samas liinis ministrite kohta antud vastusega. Ma usaldaks siinkohal valijat ja tähtis on, et valija teaks, keda ja mis kohale ta valib. Kui on vaja seadusi parandada, siis see on kindla peale võimalik.

11:08 Aseesimees Enn Eesmaa

Jürgen Ligi.

11:08 Jürgen Ligi

Aitäh! Austatud õiguskantsler! Te olete väga kenasti tõestanud, et üks valitsus või Riigikogu ei tohi järgmisele kirjutada graafikuna ette maksumäärasid ega võtta järeltulijatelt ära poliitika tegemise õigust. Aga kas te ei arva, et palju tugevam analoogia ilmneb eelarve teemal? Kas see, kui üks valitsus ja Riigikogu sunnivad ise headel aegadel miinuses elades oma järeltulijad tõenäoliselt halbadel aegadel eelarvet kärpima, arvestades seejuures ka euroraha laekumisi ja tõenäolist majandustsüklit, on teie arvates paremini põhiseadusega kooskõlas?

11:09 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Neid otsustusi, põhiseadus käes, paraku tõepoolest vaidlustada ei saa. Aga härra Ligi küsimus annab väga hea aluse tuua samast valdkonnast esile veel üks oluline tendents. Pikaajaline planeerimine on kahtlemata mõistlik, aga kui see kasvab üle olukorraks, kus ametnikud teatavad, et üht või teist seadust ei saa muuta või vastu võtta, sest see pole riigi eelarvestrateegias kirjas, on Riigikogu volitusi ja põhiseaduslikku rolli kindlasti põhiseadusevastaselt piiratud. Aga küsimus sellest, kas ja kuidas hoida reserve, kuidas neid kulutada, kuidas planeerida kulutusi ja kui optimistlik või pessimistlik olla oma majandusproгноosides, on paraku tüüpiline poliitiline küsimus.

11:10 Aseesimees Enn Eesmaa

Henn Põlluaas.

11:10 Henn Põlluaas

Aitäh! Ühiskonnauuringute Instituut tuvastas hiljuti, et mitmed erakonnad kasutavad oma valitsuse ja ministrite positsiooni, et maksumaksja ja riigi raha eest enda poliitilisi eesmärke ja agendat levitada. Eriti puudutab see sotside juhitud Sotsiaalministeeriumi, kes on miljoneid suunanud mitmele MTÜ-le (nt LGBT ühing, Eesti Inimõiguste Keskus, MTÜ Oma Tuba, Feministeerium), kes riigi ja maksumaksja raha eest sotside eesmärke ellu viivad. Märkimisväärne on see, et eraannetusi nendele MTÜ-dele peaaegu ei tehta. Samas ei ole mitte sentigi suunatud mingi teise maailmavaate esindajatele traditsiooniliste väärtuste, perekonnaväärtuste toetamiseks. Millise hinnangu te annate sellisele enda poliitilise agenda elluviimisele maksumaksja raha eest?

11:11 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kui ma sellele küsimusele vastaks, siis riigikontrolör pahandaks tema vastuse äravõtmise pärast. Nii et paraku pean selle vastuse enda teada jätma.

11:11 Aseesimees Enn Eesmaa

Jüri Adams.

11:11 Jüri Adams

Aitäh! Mul on niisugune küsimus. Eeldame, et Eesti parlamendis ja erakondades laiemalt võiks olla (võib-olla küll mitte täielik) poliitiline üksmeel selles, et kohalikes omavalitsustes toimuvat korruptsiooni oleks vaja hädasti vähendada, arvestades ka n-ö töösükleid: Riigikogu koosseisud vahetuvad, on valimised ja võimalikud valitsuskoalitsioonid. Kui oleks selline poliitiline tahe, siis kuidas oleks kõige kiiremalt ja ratsionaalsemalt võimalik saavutada üleminek meie õigupoolest korruptsiooni lauslubavalt normistikult mingisugusele teisele, korruptsiooni vähemalt takistada püüdvale normistikule?

11:12 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Väga hea küsimus. Ma tõesti loodan, et põhiseaduskomisjon võtab selle töö lähiajal ette. Nagu öeldud, kui meie ametkonnas on mingeid teile vajalikke Eestist ja mujalt maailmast saadud teadmisi ja oskusi, siis me neid hea meelega jagame. Ma arvan, et Eestis on need inimesed olemas, kes oskavad mõistlikke ja häid mudeleid välja pakkuda. Päris lihtne või vähemalt suhteliselt lihtne on keelata korruptantide tööle võtmine inimeste õiguste ja vara üle otsustamise puhul. Aga on ka keerukamaid probleeme, mis puudutavad näiteks huvide konflikti tuvastamist. Meil on üks väga mõistlik Riigikohtu lahend, mis ütleb, et praegune norm on ühtpidi liiga kitsas, teistpidi liiga lai. Oluline on see, et kohaliku volikogu liige ei satuks vastandlikesse rollidesse, rolli, kus tekib täiesti põhjendatud kahtlus. Näiteks, kui volikogu esimees on ise ühe olulise kohaliku ettevõtte juhataja, kelle sisuliselt määrab omavalitsusjuht ehk linnapea või vallavanem, kelle ju omakorda määrab kaudselt – vähemalt avalikkuse silmis – volikogu esimees. Sellist olukorda peaks tõenäoliselt vältima. Samal ajal ei tohiks mingisuguse üheülbalise ja nüansseerimata keeluga välistada olukorda, kus volikogu töös osaleb näiteks õpetaja või varjupaiga sotsiaalnõustaja. Vastupidi, nende inimeste koht, kui nad osutuvad valituks, ongi volikogus, kui kogukond on nii otsustanud. Nii et näiteks huvide konflikti olemasolu või puudumise kaalumise on märksa nüansseeritum ja vastava normi sõnastamine keerukam. Ja hoopis keerukam on muuta kultuuri ja tunnetust, et ühelt poolt oleks inimestel häbi raisata ja varastada ning teiselt poolt seda neile andeks ei antaks.

11:14 Aseesimees Enn Eesmaa

Andres Ammas.

11:14 Andres Ammas

Lugupeetav eesistuja! Lugupeetav õiguskantsler! Mainisite aruandeperioodi ühe olulisema teemana haldusreformi. Üks osa sellest on külade enesemääramise õigus, millega te ise ja teie ametkond olete tegelenud. Kas te palun võtaksite kokku selle tegevuse tulemused: mis on õnnestunud ja mis tahab veel tegemist?

11:15 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! See oleks üks väga pikk ja detailirikas jutt. Mulle meenub, et te esitasite väga tänuväärse arupärimise, millele me tookord ka vastasime. Konkreetset külanimed ja juhtumitega ülevaadet mul kaasas ei ole, nii et teie lahkel loal ma palun oma kolleegidel selle teile saata. Ma ei hakka siin praegu improviseerima, sest ma usun, et küllap läheks mõni külanimi valesti, ja see oleks küll asjatu pinge, mida ma sugugi tekitada ei taha.

11:15 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud ettekandja, suur tänu! Teile rohkem küsimusi ei ole. Avan läbirääkimised. Kalle Laanet.

11:16 Kalle Laanet

Austatud juhataja! Hea õiguskantsler! Head kolleegid Riigikogu liikmed! Õiguskantsler andis meile täna siin saalis aastaülevaate oma tegevusest vahemikus september 2016 kuni august 2017. Töid ja teemasid on käesoleval aastal palju olnud, haldusreformist kuni valitsuse tegevusteni välja. Kõiki valitsuse otsuseid ei saa kahjuks heaks kiita ning sellistel hetkedel on ka õiguskantsler sõna võtnud. Reformierakonna fraktsiooni nimel tänan õiguskantslerit tehtud töö eest! Käesolevas aastaülevaates on palju sellist, millega saab vaid nõustuda ja mida eeskujuks seada. Mõnel juhul saaks neid ideid ka edasi arendada.

Ma peatun õiguskantsleri pöördumisel põhiseaduskomisjoni poole seoses seaduste muutmise algatamisega, mis ohjeldaks ja ennetaks korruptsiooni meie valdades ja linnades. Kohalik tasand on meie inimestele kõige lähedasem ja tajutavam. On igati loogiline, et kohalik omavalitsus nõuab sisse kahju, mille tekitas talle sellesama omavalitsuse korruptiivne ametnik. Nagu õiguskantsler oma ülevaates välja tõi, on aga kahju kannatanud omavalitsus sellest mõnel juhul loobunud.

Vastavalt kehtivale korrale saab kahju sisse nõuda vaid kohalik omavalitsus ise. Ja kui seda ei tehta, siis tekib kahtlusi, sest see läheb vastuollu avaliku huviga ja loomulikult inimeste õiglustundega. Süüdlane peab tekitatud kahju hüvitama. Üks võimalik õiguslik konstruktsioon oleks selline, et prokurör esitab koos süüdistusega kohe ka tsiviilhagi ja kui kohalik omavalitsus soovib, saab ta tsiviilprotsessis

osaleda kolmanda osapoolena. Avalik raha on kõigi elanike heaolu tarbeks ning valskust selle kasutamisel ei tohi kergekäeliselt võtta.

Teine asi, millega saab vaid nõustuda, on kehtiva karistusega isiku töötamise keeld kohalikus omavalitsuses. Avaliku teenistuse seadus välistab tahtlikult toime pandud kuriteo eest karistatud isiku teenistusse võtmise või teenistuses olemise. Õiguskantsler tõi hästi välja, kuidas mõnel pool minnakse sellest mööda, sõlmides isikuga tööleping piirangutest kõrvalehiilimiseks. Õiguskantsler tõi välja juhuse, kus omavalitsuse vara omastamises süüdi mõistetud isikult ei nõutud sisse kahju, vaid ta võeti hoopis poliitilise nõunikuna tööle. Täiesti absurdne olukord!

Selliste olukordade vältimiseks on õiguskantsleri ettepanek asjakohane, aga me läheks siit veel sammu edasi. Nimelt sooviksime tulevikus näha, et teatud kuritegude puhul karistatud isikud ei saaks karistuse kehtivuse aja jooksul kandideerida kohaliku omavalitsuse volikogudesse. Ei ole mõistlik lasta inimest kohalikku võimuorganisse juhul, kui ta on näiteks selleltsamalt omavalitsuselt varastanud. Paratamatult on üle Eesti selliseid juhtumeid ilmnenu. See on ühiskondliku diskussiooni koht, kas ja kuidas seda parandada. Idee on välja käidud, sealt saab vaid edasi minna.

Kolmas teema, millel ma peatun, on kohaliku omavalitsuse volikogude revisjonikomisjonide võimekus. Praegu sõltub see eelkõige koalitsiooni antud rahast ja tuleb tõsiselt üle vaadata, kuidas oleks võimalik revisjonikomisjonide võimekust kasvatada.

Lõpetuseks. Õiguskantsler annab oma tegevusega kindlustunde, et Eestis kehtivad seadused oleksid kooskõlas põhiseadusega. Eesti põhiseaduslikkuse järelevalve on heades kätes. Võttes aluseks õiguskantsleri väljatoodud ettepanekud ja minnes nendega mõnel juhul ka pisut edasi, saame kujundada üha parema õigusruumi ja õiguskindlusega Eesti. Aitäh!

11:20 Aseesimees Enn Eesmaa

Artur Talvik Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel.

11:20 Artur Talvik

Hea eesistuja! Hea õiguskantsler! Vabaerakonna fraktsiooni nimel tahan südamest tänada õiguskantslerit tehtud töö ja ka selle sõnavõtu eest, mis ta siin just pidas! Õiguskantsleri töö on olla põhiseaduse järele valvaja. Aga meie arvates üks väga oluline asi, mida Ülle Madise juhitud õiguskantsleri büroo veel teeb, on see, et ta lisaks põhiseaduslikkuse järelevalvele üritab Eestis muuta poliitilist kultuuri ja nagu siin eelnevalt küsimustele vastates selgus, pöörata ka tähelepanu kultuurile laiemalt – kuidas oleks võimalik Eestit paremini juhtida, kuidas oleks võimalik Eestis asju hästi korraldada.

Oma sõnavõttus tahan ma peatuda ainult ühel teemal, s.o kohalikul elul. Kohalikud valimised on tulemas ja Vabaerakond on ette võtnud ühe erakordse sammu, et sellele kohaliku elu korraldusele ja valimistele tähelepanu pöörata. Nimelt, me ei osale valimistel erakonnana, vaid kutsume oma liikmeid üles kandideerima valimisliitudes, esindades seal just nimelt oma kogukonda.

Selleks, et kohalikule elule rõhku panna, ma tahan siin mõned ettekandes või ülevaates olnud lõigud ette lugeda, sest minu ja ka Vabaerakonna jaoks laiemalt on need eriti olulised. Meil on ühiskonnas olnud kõva kriitika, et omavalitsustest on saanud justkui keskvalitsuse raamatupidamise osakonnad, kus ise otsustamine ja ka näiteks rahade üle otsustamine on väga piiratud, ja seda ei taha keskvõim väga muuta. Õiguskantsler tuletab meelde, et kohalik omavalitsus pole Vabariigi Valitsuse või ministeeriumide kohalik käepikendus.

Kohaliku omavalitsuse mõte on kohaliku elu küsimuste lahendamine kohaliku kogukonna otsusel ja just sellele linnale või vallale sobival moel. Kohalikku elu oskab kõige paremini korraldada kohalik elanikkond ise. Riik peab siin olema toetaja ja asjad tuleb korraldada nii, et kohalikul omavalitsusel oleks raha kohaliku elu edendamiseks. Kohaliku omavalitsuse ja riigi rahakotid on eraldi. See on asi, mida peab päevast päeva meelde tuletama, ja kohalike valimiste eel tasuks seda veelgi meelde tuletada. Ma palun ajapikendust!

11:24 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, kolm minutit juurde!

11:24 Artur Talvik

Teine asi. Ühest küljest õiguskantsleri büroo leiab, et kahe tooli seadus on põhiseaduspärane. Tõepoolest, ju siis nii on. Aga teisest küljest meile, Vabaerakonnale, väga meeldib see, mismoodi Ülle Madise oma ettekandes pööras tähelepanu just nimelt silmakirjalikkusele ja nendele trikkidele, mida selle seaduse raames ka tehakse. Ta rõhutas, et kohaliku elu üle peavad tõesti otsustama kohalikud inimesed ja Riigikogu saadikud, kes ei ole teatud kohtadega seotud, aga kandideerivad seal n-ö parteisõduritena, ei tohiks seda teha. Valijale tuleb seda meelde tuletada ja Ülle Madise tuletaski seda väga hästi meelde.

Veel üks asi, millega me oleme kokku puutunud ja mis jällegi tõestab, et parteide keskkontorid tahaksid ka kohalike omavalitsuste elu kontrollida, on see, et paljude parteide liikmed, kes on otsustanud valimisliitudes kandideerida, visatakse hoopis erakondadest välja. See on huvitav tendents või tõestus teatud asjadele. Õiguskantsler on ka sellest kirjutanud ja öelnud, et ei kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus, erakonnaseadus ega ka mittetulundusühingute seadus ei välista erakonnaliikmete kuulumist valimisliitu ega selle nimekirjas kandideerimist. Kohaliku elu küsimusi, mille üle toimub debatt volikogu valimistel, ei lahendata üldjuhul kitsalt erakondlikust ideoloogiast lähtudes.

Erakonnaliikmete kandideerimine valimisliidu nimekirjas on volikogu valimistel laialt levinud. Hoopis selle õiguse piiramine või keelamine võiks minna põhiseadusega vastuollu.

Järgmine punkt, millest ma tahan rääkida, on haldusreform. Ka siin on huvitav see, et õiguskantsleri poole pöördunud omavalitsused said vastuse, et üks või teine käik on justkui põhiseaduspärane, aga sellise poliitilise kultuuriga seotud üleskutse tuleb õiguskantslerilt natuke teise varjundiga. Ma loen selle ka ette: "Põhiseaduse järgi ei tohi kohaliku omavalitsuse üksusi liita meelevaldselt, vaid see peab teenima põhiseaduspärast eesmärki. Vabariigi Valitsuse määrus, millega sundühendatakse üks kohaliku omavalitsuse üksus teisega, kujutab endast tulevikku suunatud prognoosotsust." Tegelikult tahaks siin küsida, mis on Vabariigi Valitsuse tehtud otsuste põhiseaduspärane eesmärk. Kui nad näiteks teevad Loksale erandi, aga keelduvad liitmast Rakket ja Koerut, siis see põhiseaduspärane eesmärk, miks üks või teine otsus tehakse, jääb ebaselgeks.

Tahaks veel pikalt peatuda välireklaami keelul, aga mul saab aeg otsa. Siin võib öelda, et oleme Vabaerakonnaga ja õiguskantsleriga head koostööd teinud. Vabaerakond on esitanud ka ühe eelnõu, ühe variandi, et tekiks debatt, kas üldse välireklaami piirata või kuidas seda teha, missugused peaksid olema kampaaniapiirangud ja mismoodi teha sisukamaid valimiskampaaniaid, kus raha kõike ei otsustaks. Aitäh!

11:29 Aseesimees Enn Eesmaa

Peeter Ernits Eesti Keskerakonna fraktsiooni nimel.

11:29 Peeter Ernits

Hea juhataja, õiguskantsler ja kolleegid! Aruanne on minu meelest suurepärane, pikk ja mõtlemapanev. Ma tahan peatuda mõnel üksikul probleemil. Esiteks, inimeste varjatud jälgimine. Küsimus on selles, kui seaduslik on telefonikõnede ja vestluste salajane pealtkuulamine ning inimeste kirjavahetuse jälgimine. Õiguskantsler on oma ametkonnaga kontrollinud Kaitsepolitseiametit ja Teabeametit ning teinud mitmeid ettepanekuid lubade ja inimese teavitamise kohta. On tekkinud kahtlus, et julgeolekuasutused ei teavita inimesi õigel ajal või jäetakse nad teavitamata. Kas teavitamata jätmise alus on tegelikult olemas? Kontrollitud teabetoimikutest ei nähtunud selgelt, et teavitamata jätmine oleks iga kord ka sisuliselt põhjendatud. Mõlemad ametid, nii Kaitsepolitseiamet kui Teabeamet, on otsustanud, et nende juhendeid peaks täiendama, ja nad on asunud seda ka tegema. See on positiivne.

Teiseks, näiliselt asjalik muudatus – majutusasutused peaksid hakkama turismiseaduse järgi inimesi, kes seal peatuvad, elektrooniliselt kajastama. Andmete uus kogumisviis on nagu mõistlik, kuna see võimaldab parandada julgeolekut ja vahendada informatsiooni ka piiri tagant. Aga kui andmed on juba kogutud, siis tekib palju võimalusi ja ahvatlusi neid ka mitmel pool mujal kasutada. Ühelt poolt asjalik asi, näiteks hotellide külastajate andmebaaside elektrooniliseks tegemine, võib teiselt poolt tekitada põhiõiguste rikkumisi, kui neid andmeid hiljem kasutatakse.

Kolmas asi, mis mind ja meid n-ö erutab, on väärrika vananemise probleem. Näiteks, kui 76-aastane pensionär tahab taotleda krediitkaarti, sest vana aegus, ja suurpank ütleb, et ei, te olete liiga vana. Õiguskantsleri sekkumise tulemusena see olukord laheneb. Tõepoolest, vanus ei ole inimese finantsdistipliini hindamise peamine mõõdupuu. Teine näide. Me teame, et vanemad inimesed, 75–105-

aastased, on ühed kõige innukamad e-valijad – see grupp on palju suurem kui kuni 26-aastaste oma. Aga Statistikaamet tunneb näiteks interneti kasutamise puhul huvi ainult kuni 74-aastaste inimeste vastu. Need, kes on üle 74-aastased, nagu ei kvalifitseeru – polegi vaja teada, kuidas nad internetti kasutavad. Tegelikult langevad nad välja ka paljudest muudest küsitlustest. Või kuidas elavad need 12 000 inimest, kes peavad oma elu lõpul viibima hooldekodudes, kuidas on kaitstud nende õigused? Nad on sageli üsna abitud, nad ei saa ilma kõrvalise abita hakkama ja muutuvad seega hästi haavatavaks, mistõttu suureneb omakorda nende väärkohtlemise risk. Olgu näiteks toodud kas või privaatsuse puudumine tualeti- või hügieenitoimingute puhul. Palun veel kõneaega!

11:33 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, kolm minutit lisaaega!

11:33 Peeter Ernits

Paratamatult kahandab see inimeste usku õigusriiki. Õiguskantsler juhtis eelmisel aastal tähelepanu tervelt kaheksale sellisele probleemile.

Viimaseks seadusloomest, millega me siin kõik tegeleme. Õiguskantsler tunnistab, et viimase kümne aastaga on Eesti õiguskorrale palju kahju tehtud. Piltlikult öeldes me oleme tegelnud üle kere ilulõikusega – mina ja ka kõik teie siin. Sellega on organismis põletik tekitatud ja kuigi mõni mädakolle on välja võetud, on enamik asju, mis kiiret sekkumist vajavad, tegemata jäänud. Kohtunike täiskogul tõdeti üsna karmilt, et meil on ülemäärane, viletsa kvaliteediga ja kohati suisa koleeriline õigusloome. Väljatöötamiskavatsused on sõnakõlks – neid ei taheta ega peeta vajalikuks arvestada, tõdeb õiguskantsler. Ja väga oluline on see, et täitevvõim püüab sisulist otsustusvõimu endale võtta. Nagu õiguskantsler täpselt märgib, koondub kogu võim tegelikult kitsalt Rahandusministeeriumi kätte ja Riigikogu, st meie rolliks jääb vaid etteantu ära koputamine. Sellega ei saa loomulikult nõustuda. Soovin tunnustada õiguskantslerit aktiivse sekkumise eest, näiteks tema pöördumist õiguskindluse, täpsemalt õiguspärase ootuse tagamiseks Riigikohtusse. Me saame olla kindlad, et vastuvõetud seadused on ka põhiseadusega vastavuses. Näiteks hindas Riigikohus sel aastal tulumaksuseaduse, sotsiaalmaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu alkoholiaktsiisi tõstmist puudutavate punktide põhiseaduspärasust. Riigikohtu seisukoht oli, et seadusandjal peab olema võimalus muuta maksumäärasid, arvestades majanduslikke ja sotsiaalseid olusid. Kolleegium märkis veel lisaks, et riigi kohustus on kaitsta rahva tervist. Kuna alkohol on üks suuremaid tervise kahjustajaid, on alkoholi tootmisele, müügile ja tarbimisele seatud piirangud kahtlemata vajalikud. Nii et tegelikult on teravaid probleeme hästi palju. Küsimus on selles, kuidas me suudame siin tegutseda, et me ei tegeleks üle kere ilulõikusega, nagu õiguskantsler on üsna karmilt meie ja üldse seadusloome kohta öelnud. Aitäh tähelepanu eest!

11:36 Aseesimees Enn Eesmaa

Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni arvamuse avalikustab Liisa Oviir. Palun! Kaheksa minutit.

11:37 Liisa Oviir

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud õiguskantsler! Head kolleegid! Ma usun, et võimalus selliste diskussioonide juures olla ja kaasa mõelda on intellektuaalselt huvitav ja kindlasti meie töö üks suuri plusse. Ma tänan fraktsiooni nimel õiguskantslerit aastaülevaate eest! Ma usun, et ma ei ole ainus, kes meie fraktsioonist on juba mitu päeva põhjalikult õiguskantsleri kodulehte süvenenud. Piiratud ajaressursi tõttu soovin õiguskantsleri kõnest markeerida eelkõige kaht suurt teemat. Õigemini, tahan kõneleda kahel suurel teemal. Üks on võimude lahusus ja teine on inimväärikus kogu elukaare vältel. Kõigepealt kiidan õiguskantslerit initsiatiivi eest taotleda selgust ka nendes olukordades, mis on poliitiliselt polariseerivad, aga ka õiguslikult mitmeti mõistetavad. Loomulikult mõtlen siinkohal eelkõige, aga mitte ainult, teemat "Aktsiisid ja õigustatud ootus". Maksudega ei mängita – tõsi. Mitte üheski mõttes ei mängita, sh puudub õigus kehtestada maksuredel pikkadeks aastateks ette. Ka see on maksudega mängimine, sest sellega võetakse tulevastelt valitsustelt, valitsusvastutuse kandjatelt õigus teha oma maailmavaatelisti valikuid. See tähendab, et üks valitsus muudetakse eelmiste valitsuste pantvangiks. Selle vaidluse puhul ei ole ju ilmtingimata kõige olulisem see, kellel oli lõpuks õigus, kes oli võitja või kes oli kaotaja, vaid see, et demokraatlikku võimude lahususe teed pidi – valitsus, Riigikogu,

õiguskantsler, Riigikohus – tagati nii vajalik rahu ja selgus, kuidas asjad parajasti on ja kuidas on õigesti. Sama teema teine külg, mis on jällegi võimude lahususega seotud, on õiguskantsleri markeeritud põhiseaduskohtu küsimus. Põhiseaduse järgi juhib Eestit Riigikogu. Riigikogu, valitsus, president, kohtud, aga ka õiguskantsler ja riigikontrolör on seatud üksteist täiendama, üksteist kontrollima, vajadusel ka üksteist piirama. See on vajalik selleks, et võim ja õigus ei koonduks ühe grupi kätte. Nii on võimalik tagada Eesti elu suunavate otsuste põhiseaduslikkus, aga tegelikult ka demokraatliku riigivalitsemise jätkusuutlikkus. Siinkohal on oluline märkida, et riigieelarve võtab siiski vastu parlament. Ma tean, et Rahandusministeeriumis on suurepärased eksperdid, aga vastutus selliste tõeliselt oluliste küsimuste ja otsuste eest lasub siiski demokraatliku valimisprotsessi läbinud ja sealt ka mandaadi saanud Riigikogul.

Võimude tasakaalust hälbimine võib ühel ajahetkel tunduda ahvatlev, aga ajalugu nii Eestis kui mujal on selgelt näidanud, et see pole tee, kus me tahaks kõndida või kus me saaksime endale kõndimist lubada. Seesama viidatud konstitutsioonikohtu temaatika näitab seda väga hästi, kui vaadata praktikast, situatsiooni, mis on mõnes teises Euroopa Liidu riigis praegu kujunenud ja kujunemas. Loomulikult kipuvad konstitutsioonikohtud politiseerima. Aga veelgi olulisem on minu jaoks see, et see tähendaks parlamendile rahvahääletusel mandaati mitte saanud ülemkoja moodustumist. Mitte ükski seadus ei saaks seaduseks enne, kui kohtunikud nii otsustavad. Eesti on aga parlamentaarne riik ja Riigikogu võimu ei tohi piirata täitevvõim, kohus ega ükski teine institutsioon.

Teine teema, mida soovin markeerida, on turvalisus ja elu kvaliteet kogu inimese elukaare jooksul. See on teema, mis on oluline õiguslikus, aga samavõrd ka väärtuselises plaanis. Selles situatsioonis muutuse tekitamine ühiskonnas vajab teatud nihet ühiskonna tõekspidamistes või kui tsiteerida õiguskantslerit, siis kultuuri ja tunnetuse muutumist. Õiguskantsler tõstatas teemana väärikuse elukaare lõpus, sama oluline on loomulikult ka inimväärikus elukaare alguses – kõigil nendel etappidel, kui inimene on paratamatult kõige haavatavam. See, et õiguskantsler on võtnud südameasjaks vananemise väärikuse, on ääretult oluline. Suur tänu selle eest!

Koostöös õiguskantsleriga on välja antud ajakirja Juridica erinumber, millel on siin juba peatunud ja kus arutletakse elu lõpu korralduse teemade üle. Ma olen selle erinumbri läbi vaadanud, põhjalikult süvenemiseks ei ole veel aega olnud. Ma usun, et see on hea abimees igale Riigikogu liikmele poliitiliste otsuste langetamiseks, aga samavõrd ka iseenda harimiseks. Me oleme paratamatult vananev ühiskond ja meil tuleb sellest tulenevalt riigi tasemel olulisi otsuseid langetada. Tegelikult võib öelda, et see konkreetne ajakiri on väärt lugemine igale Eesti elanikule.

Hea on tõdeda, et meie eakad on haaranud initsiatiivi. 16. märtsil k.a alustas Eestis tegevust uue eakuse rahvakogu ja sellel nädalal võttis Riigikogu juhatus menetlusse ja suunas sotsiaalkomisjoni arutamiseks nende esimese ettepaneku luua hoolduskindlustus. Suur tänu ka eakatele selle eest, et nad on näidanud initsiatiivi, on näidanud teed, kuidas saab tegelikult neid asju muuta, ja eelkõige paremaks muuta!

Aga ka elu alguses on väärikus ja turvalisus sama olulised kui elu viimases pooles. Hästi kurb on lugeda neid numbreid, et kui Euroopa Liidu leibkondadest on üksikvanemaid keskmiselt 4%, siis Eestis on see protsent üle 20, kusjuures 34% nende lastest on vaesusriskis. Õiguskantsleri aruandest tuli välja, et 11 000 lapsele ei maksa teine lapsevanem elatist. Maksmata summa ületab kokku 52 miljonit ja elatist makstakse regulaarselt vaid 1/3 juhtudest. Samavõrd oluline probleem on ka see, et aktiivne ja regulaarne teise vanema osalemine lapse elus saab osaks vaid kümnendikule üksikvanemaga kasvavatest lastest.

Need on küsimused, mis on hästi olulised ja millega tuleb Riigikogul ja valitsusel koos tegeleda, võtta initsiatiiv, et anda igale Eesti lapsele võimalus kasvada turvalises keskkonnas, tagades tema elu kvaliteeti. Ma tänan õiguskantslerit nende, aga ka kõigi teiste ettekandes tõstatatud teemade eest! Ja ma usun, et me tegutseme, leiame nendele teemadele heas koostöös lahendusi nagu senini. Aitäh!

11:45 Aseesimees Enn Eesmaa

Marko Pomerants IRL-i fraktsiooni nimel. Viis või kaheksa minutit.

11:45 Marko Pomerants

Hea eesistuja! Lugupeetud saal! Mul on selline duaalne roll – olen ka põhiseaduskomisjoni esimees. Aga tähtsad riigielu küsimused tahavad arutamist, piirdun viie minutiga.

Ma arvan, et tänase päeva tsitaat on kenasti sündinud, kuigi portaalid pole seda veel tabanud: "Eesti

põhiseaduslik mõte on olla Eesti." Minu meelest on see väga ilusti öeldud. Ja ma tahan veel kord toonitada, et Eesti põhiseadus on 25-aastane ja 28. juunil me seda väärikalt tähistasime. Eesti Rahvusringhääling seda küll ära ei tabanud: tema kutsus ikkagi stuudiosse Olga Ivanova päevaküsimusi lahendama, ei kutsunud mitte Ülle Madist või Jüri Adamist – ma loodan, et tänane päev on teistsugune. Ja ma arvan, et see film on samuti väga mõtlema panev, osa teist on seda näinud. Õiguskantsler rääkis täna väga palju sellest, et on olemas poliitilised valikud ja põhiseadusest tulenev poliitika, aga ka põhiseaduse tegemine oli iseenesest väga huvitav poliitiliste valikute kogum.

Nüüd tänasest ettekandest. Ka IRL-i rahvale on sümpaatne see, et reageeritakse, veendumaks, kas endal on õigus. Kontroll on kindlasti hea ja ma arvan, et see aktsiisimäärade tõstmise näide on positiivses mõttes tähelepanuväärne. Mulle on elu andnud võimaluse sel aastal osaleda eri organisatsioonide töös, üks nendest on Vabariigi Valitsus ja teine on Riigikogu. Ja ma võin omalt poolt ka öelda, et mis puudutab haldusreformi, siis õiguskantsleri ennetavad märkused olid valitsuse töös igati abiks.

Ma arvan, et kõigile meile, kes me ka Riigikogu liikmetena sellel sügisel kohalike omavalitsuste valimistel kandideerime, on hariv olla kursis kohaliku elu küsimustega, meie kohalike omavalitsuste teenuste olukorraga. Võin etteruttavalt valijatele öelda, et minu puhul pole vaja tagasi hoida – võite julgelt valida. Aga nüüd selle küsimuse juurde, kas keegi on suvine kohalik või talvine kohalik ja kas ta kohalikust elust midagi teab. Kontrollküsimuseks võiks olla see, kas suveinimesed teavad, mis on näiteks selle traktoristi nimi, kes neil talvel lund lükkab.

Korruptsioon kohalikes omavalitsustes. Kalle Laanet juba pidas siin sütitava kõne, et mis tahab reguleerimist ja mis mitte ning mis selle õiguskantsleri ettepanekuga üleüldse peale hakata. Võin öelda, et põhiseaduskomisjon alustab selle aruteluga, kui hästi läheb, juba järgmisel nädalal. Vaatame, millised on meie valikud. Kavatsen võimu Riigikogule tagasi võtta. Ja põhiseaduskomisjon valmistab ise ette ka need seadusmuudatused, milles me kokkuleppele jõuame.

Ametnikele, kes jälgivad seda tänast debatti, tahan öelda, et soovitan ka omalt poolt olla julge ja vaadata neid võimalusi, kuidas midagi teha saab. Loomulikult seaduste piires, sest kui seadustega pahuksisse minna, siis võib praegu veel ette valmistamata korruptsiooniseadus teile saatuslikuks saada.

Ja kahe fraktsiooni kolleegidega tahan rääkida riiklikult tähtsa küsimuse arutelust, mis pole õiguskantsleri ettekandega otseselt seotud, aga see küsimus ju siin täna tõstatus. Võib-olla ei ole päris eluküsimus või nii tähtis küsimus see, kas ettekandjaga on võimalik debatti astuda. Tähtis küll, aga minu meelest on hulga olulisem see, kui kvaliteetselt see fraktsioon, kes punkti saali toob, seda teistele pakkuda suudab. Mina arvan, et sellega on olnud probleeme.

Ja viimase reaktsioonina õiguskantsleri tänasele ettekandele tahan öelda seda, et tee reguleerimine ei ole iseenesest kuradist. See on paratamatu ja ma arvan, et see on hea. See on Eesti inimestele hea. Ilusat tööpäeva jätku!

11:50 Aseesimees Enn Eesmaa

Rohkem kõnesoove ei ole, sulgen läbirääkimised. Ühtlasi lõpetan esimese päevakorrapunkti arutelu.

2. 11:50 Ravimiseaduse § 76 täiendamise seaduse eelnõu (481 SE) esimene lugemine

11:50 Aseesimees Enn Eesmaa

Teine päevakorrapunkt on sotsiaalkomisjoni algatatud ravimiseaduse § 76 täiendamise seaduse eelnõu 481 esimene lugemine. Palun kõnetooli ettekandjaks sotsiaalkomisjoni aseesimehe Monika Haukanõmme.

11:50 Monika Haukanõmm

Härja juhataja! Head Riigikogu liikmed! Riigikogu sotsiaalkomisjon algatas 13. juunil k.a ravimiseaduse § 76 täiendamise seaduse eelnõu. Eelnõuga täiendatakse ravimiseaduse § 76 lõikega 6¹, mille kohaselt on Raviametil õigus tunnistada teatud ravimite müügiload kehtetuks, kui ravim ei ole olnud Eestis kolme järjestikuse aasta jooksul müügiloa hoidjalt kättesaadav, välja arvatud sellistel juhtudel, kui seda tühistamist ei ole mõistlik teha rahvatervise huvides. Selle eelnõu väljatöötamine on tingitud vajadusest kindlustada Eesti patsientidele ravimite järjepidev kättesaadavus. Samuti võib öelda, et see on

hädavajalik meede, millega mõjutada ravimite müügiloo hoidjaid ka tegelikkuses oma müügiloo ravimeid turustama. Ilma sellise sätteta puudub riigil võimalus müügilubasid tühistada ja lubada mõnel teisel huvitatud müüjal hakata teenust pakkuma.

Seadusmuudatus on oluline ka sellel põhjusel, et oleks vaja üle võtta kaks direktiivi. Üks neist pärineb aastast 2001, 83/EÜ ja seda on omakorda muudetud direktiiviga aastast 2009, mis kannab numbrimärki 53/EÜ. Need direktiivid ütlevad seda, et iga luba, mille väljastamisele ei järgne kolme aasta jooksul loa saanud ravimi tegelikku turuleviimist loa väljastanud liikmesriigis, kaotab kehtivuse. Nimetatud säte oli küll sees 2011. aastal kehtima hakanud seaduses, kuid jäi välja 2016. aasta redaktsioonist. Seetõttu ongi vaja seadusesse sisse kirjutada nn kehtetuks tunnistamise meede. Selle sätte lisamine aitaks varasemat praktikat arvestades kaasa sellele, et müügiloo ravimite tegelik turustamine oleks Eestis parem. Ka müügiloo hoidjatel oleks motivatsioon ravimite turule toomiseks, teades, et kui seda kolme aasta jooksul ikkagi ei tehta, võib Raviamet väljastatud müügiloo kehtetuks tunnistada.

Raviamet on kinnitanud, et nad ei kasuta seda sätet pahatahtlikult. Igal konkreetsel juhul, kui tõesti mingit ravimit ei ole turule toodud, on nad välja selgitanud, mis põhjusel seda ei ole tehtud ja kas müügiloo hoidjal on kavatsus mingil hetkel ravim turule tuua. Kui seda plaanitakse, siis loomulikult ei rutata müügiluba kehtetuks tunnistama. Samamoodi on Raviamet kinnitanud, et sellega motiveeritakse müügiloo hoidjaid oma ravimiga Eesti turule tulema.

Hästi lühidalt ja teile teadmiseks räägin natuke ka müügilubadest. Tegelikult on meil olemas kolm võimalust, kuidas ravimitega võib turule tulla. Kõik oleneb tõesti sellest, kas teatud ravimit tahetakse turustada üle Euroopa või ainult Eestis. Protseduurid võivad olla järgmised. Kõigepealt tsentraalne protseduur, mis tähendab seda, et taotlus esitatakse Euroopa Raviametile ja taotluse menetlemise aeg on umbes 210 päeva. Sellisel juhul võib seda turustada kõikides liikmesriikides. Teiseks on detsentraliseeritud müügiloo protseduur, mille puhul esitatakse taotlus kas ühte või mitmesse Euroopa Liidu riiki korraga ja selle menetlemine on sama pikk, umbes 210 päeva. Kolmandaks on riiklik protseduur, millest me täna räägime. Taotlus müügiloo saamiseks esitatakse oma riigi raviametile. Sel juhul soovitakse müügiluba näiteks üksnes Eestis. Tavaliselt on ravimi müügiloo kehtivus viis aastat, nii et ei pea kohe samast hetkest tulema turule, vaid selleks on antud päris pikk periood. Kui palju neid müügilubasid Eestis on, oleks õigustatud küsimus. 2016. aasta seisuga oli Eestis väljastatud 6284 müügiluba, millest 2422 olid nn tsentraalsed ehk üleeuroopalised.

Selle eelnõu üks eesmärk, nagu ma juba mainisin, on tagada ravimite kättesaadavus. Maailma Terviseorganisatsioon tegi 2016. aastal analüüsi, kus uuriti, kui paljude müügilubade puhul ei ole ravim kättesaadav. Jõuti sellisele järeldusele, et viimasel kolmel aastal on Eestisse jõudnud vaid 26% Euroopa Liidu tsentraalse süsteemi kaudu müügiloo saanud ravimitest, 40% nendest, mis on müügiloo saanud läbi detsentraliseeritud süsteemi, ning loomulikult, iseenesestmõistetavalt jõudis kõige rohkem turule kohalikust süsteemist müügiloo saanud ravimeid – lausa 90% nendest. Selle järgi võib öelda, et 10% juhtudel on taotletud müügiluba, aga ei ole lubatud aja jooksul ravimiga turule tuldud.

Sotsiaalkomisjon küsis algatatud eelnõu kohta arvamust ka Vabariigi Valitsuselt. 13. juulil 2017 tegi valitsus toetava otsuse ja kiitis komisjonis algatatud eelnõu heaks. 18. septembril saatis komisjon eelnõu kohta arvamuse küsimiseks kirja ka Raviametile ja Ravimitootjate Liidule, kellelt me ootame tagasisidet ja seisukohta 29. septembriks.

Sotsiaalkomisjon arutas ravimiseaduse § 76 täiendamise seaduse eelnõu 481 oma 12. septembri istungil, kuhu olid kutsutud ka Sotsiaalministeeriumi ravimiosakonna nõunik Helen Berk. Jõuti ühesele seisukohale, et eelnõu on küps ja valmis minema suurde saali. Sellest lähtudes tehti ka neli menetluslikku otsust, mille ma siinkohal ette kannan: ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda tänaseks (konsensuslega), teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (konsensuslikult), määrata muudatusettepanekute tähtajaks 10 tööpäeva ehk 3. oktoober 2017 kell 17.15 (konsensuslikult) ning määrata ettekandjaks komisjoni aseesimees Monika Haukanõmm (konsensuslikult). Aitäh!

12:00 Aseesimees Enn Eesmaa

Avan küsimustevooru. Urve Tiidus, palun!

12:00 Urve Tiidus

Lugupeetud komisjoni ettekandja! See oli väga põhjalik ettekanne, kuid mul tekkis teid kuulates siiski üks küsimus. Kui ettevõtja või kes tahes selle müügiloo saab, siis miks ta ei tule nende ravimitega Eesti turule? Me oleme kuulnud, et mõned peavad Eesti turgu liiga väikeseks. Kas seal taga võib aga olla ka

selline põhjus, et see ravim alles on mingisuguses arendamisetapis, st ta ei ole veel kuskil heakskiitu saanud ja müügiluba on ehk antud n-ö ehku peale? Seletage natuke tausta, miks selline periood tekib.

12:00 Monika Haukanõmm

Aitäh selle küsimuse eest, mis on väga õigustatud! Tihti oleneb ravimite turule toomine tõesti sellest, kui suur on riik ja kui suur on majanduslik huvi. Nagu ravimitootjad ise ütlevad, on müügiloa taotlemine tihti seotud turu suurusega. See puudutab ennekõike üleeuroopalisi tsentraliseeritud müügilubasid. Aga on ka loogiline, et suurematele turgudele läheb rohkem müügiloa taotlejaid ja väiksematele vähem – seda näitab ka asjaolu, et ainult 10% ravimitest ei leia Eestis turustamist. Mõnikord taotletakse seda müügiluba ehk ka selleks, et välistada mõne konkurendi turule tulemist. Või siis mõeldakse, et taotleme selle igaks juhuks ära ja vaatame, kuidas olukord kujuneb. Aga nagu me teame, väga paljudel juhtudel taotletakse ka soodusravimi nimekirja lülitamist. See protseduur aga ei lähe võib-olla nii edukalt, nagu loodetakse, ja võib-olla ka hind ei kujune läbirääkimiste tulemusena sobivaks. Nii et põhjuseid, miks ravimid turule ei jõua, on mitmeid.

12:02 Aseesimees Enn Eesmaa

Urmas Kruuse.

12:02 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja! Te mainisite oma ettekandes, et eelmises redaktsioonis oli justkui kõik olemas, aga nüüd, 2016. aastal jäi osa välja. Kuidas sai selline asi juhtuda? Kas see ei või tähendada hoopis vastupidist – neid müügilube ei taotletagi ja tegelikult ei pruugi ravimite kättesaadavus paraneda, vaid hoopis halveneb?

12:02 Monika Haukanõmm

Aitäh küsimuse eest! Kahjuks ei tulnud ma komisjonis sellele mõttele, et täpsustada, miks see vahepealsest redaktsioonist välja jäi. Nii et ma ei oskagi täpselt vastata. Ilmselt oli tegemist lihtsalt inimliku eksitusega, kogemata läks nii, nagu meil ikkagi mõnikord juhtub. Teine küsimus. Kas ma sain õigesti aru, et müügilubade süsteem ja loa äravõtmine võib halvendada ravimite kättesaadavust? Ma ei usu, et see põhjustab kättesaadavuse halvenemist, sest müügiloa hoidjale on teada, et kui ta ei too kolme aasta jooksul ravimit turule, siis võib selle loa ära võtta. See on pigem, ma arvan, motiveeriv, sest ta teab, et kui näiteks konkureerival ravimitootjal on sarnane toode, siis too võib ise sellega teatud turuosa hõivata. Pigem ma arvan ikkagi, et see ei halvenda olukorda. Aga see on minu isiklik arvamus.

12:03 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud ettekandja, teile rohkem küsimusi ei ole. Tänan! Avan läbirääkimised fraktsioonide esindajatele. Seda soovi ei ole. Juhtivkomisjoni ettepanek on eelnõu 481 esimene lugemine lõpetada. Esimene lugemine on lõpetatud. Määran eelnõu 481 muudatusettepanekute esitamise tähtjaks 3. oktoobri kell 17.15.

3. 12:04 Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (470 SE) esimene lugemine

12:04 Aseesimees Enn Eesmaa

Tänane kolmas päevakorrapunkt on Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu 470 esimene lugemine. Palun ettekandeks kõnetooli Riigikogu liikme Martin Helme!

12:04 Martin Helme

Lugupeetud asespiiker! Head kolleegid! Konservatiivse Rahvaerakonna algatatud seaduseelnõu, mis iseenesest on väga lühikene, mõni rida, puudutab kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse § 5 lõiget 2 ning § 57 lõiget 2 ja § 57¹ lõiget 2, mis sisuliselt kordab sedasama § 5 lõiget 2. Tunnistatakse kehtetuks üks säte, mis ütleb, et kohalikel valimistel on valimisõigus – mitte kandideerimisõigus, vaid

valimisõigus – kõigil Eestis alaliselt elavatel inimestel. Meie seisukoha järgi peaks valimisõigus olema piiratud kodakondsusega. Olukord, kus valimas saab käia ka alaline elanik, on väga haruldane. Selline regulatsioon ei ole levinud ei Euroopas ega mujal maailmas. Ja isegi kui see oleks mujal levinud, siis minu arvates me peaksime vaatama, mismoodi on käitunud meie omaga sarnase ajaloo ja demograafilise olukorraga riigid. Eelkõige võiks vaadata Läti poole. Lätis oli Nõukogude okupatsiooni lõppedes välispäritolu rahvastiku või, ütleme, Nõukogude okupatsiooni ajal riiki toodud inimeste osakaal veelgi suurem kui Eestis: see oli umbes pool elanikkonnast, Eestis umbes 40% elanikkonnast. Lätis on täpselt niisugune kord, nagu meie soovime kehtestada: kohalikel valimistel on valimisõigus ainult kodanikel.

Meil Eestis ei ole olukord olnud nii leebe, nagu see praegu on. Taasiseseisvumise ajal vaieldi Põhiseaduse Assamblees sel teemal palju ja lepiti kokku kahes erinevas lähenemises: Riigikogu valimisel kehtib selgelt ja rangelt kodakondsusega piiritletud valimis- ja kandideerimisõigus, kohalikel valimistel on kandideerimisõigus küll kodanikel, kuid valimisõigus ka alalistel elanikel. Oluline nüanss on siinjuures, et nii Põhiseaduse Assamblee kui ka põhiseaduse tekstis on kirjas paiksustsensus: alalise elaniku puhul ikkagi on mõõdetud alalise elamise pikkust. Varem on Eestis kehtinud piirang viis aastat: sa pidid olema olnud ühe omaavalitsuse elanike registris enne valimisi vähemalt viis aastat, siis sul oli õigus seal valida. Praegu midagi niisugust ei ole. Praegu saab Eestis valimistel hääletada põhimõtteliselt igaüks, kes on valimiste aastal augustikuu seisuga kohaliku omaavalitsuse registris. Seega saab valida põhimõtteliselt iga inimene, kes Eestis legaalselt viibib. Ja neid inimesi on palju. Kui sellised põhinumbrid taustaks välja tuua, siis valimisõiguslikke inimesi on kohalikel valimistel 1 100 000, täpsemalt 1 102 000. Nendest Eesti kodanikke on 919 000. Määratlemata kodakondsusega inimesi, kelle hulgas moodustavad absoluutse enamuse n-ö halli passi omanikud ehk Nõukogude okupatsiooni ajal siia jäänud inimesed, on 71 000. Euroopa Liidu riikidest pärit inimesi on 28 000, nende hulgas on ka 1100 Briti kodanikku. Ja muudest riikidest pärit kodanikke, kes võivad hääletada, on Eestis 83 000, nendest 77 000 on Venemaa kodanikud.

Ma soovin ikkagi eraldi rõhutada seda, mis on kogu selle eelnõu kandev poliitiline sõnum. Eesti riigi valimistel osaleb 77 000 Venemaa kodanikku ja 71 000 endise Nõukogude Liidu kodanikku, kellel ei ole kodakondsus määratletud. See võis tunduda vajalik või möödapääsmatu kompromiss aastatel 1990 ja 1991, aga 25 aastat hiljem ei ole see olukord normaalne. See näitab kahte asja. See näitab esiteks seda, et meile vaenuliku võõrriigi kodanikud osalevad aktiivselt Eesti poliitikas. Me ei pea seda normaalseks, vajalikuks ega õigustatuks.

Ma juhin tähelepanu ka sellele, et siinsed Venemaa kodanikud, kui nad osalevad Venemaa valimistel, hääletavad ülekaalukalt Putini poolt. Selliste inimeste osakaal on palju suurem kui nende Venemaal elavate Vene kodanike osakaal, kes hääletavad Kremli poliitiliste jõudude ehk Putini poolt. Nad on Putini-meelsed ehk siis loogiliselt võttes sisuliselt Eesti-vaenulikud. Sama lugu on määratlemata kodakondsusega inimestega, kelle valimisaktiivsus, tõsi küll, on väike. Nad ei saa Venemaa valimistel hääletada, aga meil pole mingisugust põhjust arvata, et nad on Eestile lojaalsemad kui Venemaa kodakondsusega Eesti elanikud.

Sellest lähtuvalt on eelnõul üks eesmärk: anda tõuge sellele, et siinsed määratlemata kodakondsusega inimesed valiksid kas Eesti kodakondsuse, naturaliseeriksid ennast ära ja teeksid eesti keele ja kodakondsuseksami või valiksid Vene või mõne muu riigi kodakondsuse. Me oleme juba 25 aastat võimaldanud n-ö ajutist lahendust hallide passide näol. See ajutine lahendus on nüüdseks juba väga pika habemega. Kui me ei tekita mingisuguseid lisamotivaatoreid nende inimeste integreerimiseks Eesti ühiskonda, siis see lahendus saabub alles siis, kui viimane nendest inimestest on ükskord vanadusse ära surnud. See, ma arvan, ei ole samuti ideaalne lahendus.

Nii et meie soov on esiteks motiveerida siinseid mittekodanikke valima endale kodakondsus. Kas nad valivad Eesti kodakondsuse või mõne teise riigi oma – eelkõige siis mõne endise Nõukogude Liidu vabariigi kodakondsuse –, ei ole vahet. Peaasi on, et inimene valib mingisuguse selge poole. Me soovime, et nad valiksid Eesti poole, me soovime neile anda sellise motivatsiooni. Kindlasti aitaks see kaasa mitte-eestlaste eesti keele oskuse levikule ja elimineeriks Eesti valimistel suure hulga hääletajaid, kes on sisuliselt Eesti vastu vaenulikud. Ma rõhutan veel kord: meie silmis ei ole Vene passiga inimesed, kes valivad Eestis Putinit, oma olemuselt Eesti riigile lojaalsed. Me ei arva, et nad peaksid saama Eestis valimistel osaleda.

Siin on üks oluline nüanss veel. Eestis teatavasti praktiliselt valib presidendi valimiskogu. Valimiskogu aga koosneb suures osas kohalike omaavalitsuste volikogude esindajatest. Kui me nüüd vaatame, kuidas

kohalikud omavalitsused oma esindajad valimiskokku valivad, ja anname endale aru, et on mitu suurt omavalitsust, kus väga suur protsent valijaskonnast on mittekodanikud, siis sisuliselt osalevad praeguse korra järgi Eesti presidendi valimistel ka mittekodanikud. See ei ole kooskõlas meie põhiseaduse väärtuste ja põhimõtetega. Kui me Riigikogu valimistel selgelt ja rangelt piiritleme valimisõiguse kodakondsusega, siis presidendi valimistel on kord veel rangem: valimisõigus on Riigikogu liikmetel ja vaid siis, kui Riigikogu ei vali presidenti ära, siis kohalike omavalitsuste volikogude saadikutele, kes muide peavad olema Eesti kodanikud. See on ka nüanss, mida tuleks teadvustada. Loomulikult meie erakond tahaks, et president oleks üldse rahva valitav, et oleks riigipea otsevalimised, aga kui praegu kehtib selline süsteem, nagu ta on, siis me näeme siin sedagi probleemi, et presidendi valimistel osalevad kaudselt ka mittekodanikud.

Ja veel üks asi, mille peale tuleks mõelda. Me elame ajastul, kui Euroopat räsib rändekriis. Me praegu räägime siin kohalikest valimistest ja ma olen kindel, et seda teemat nähakse eelkõige selles kontekstis, et mis saab venelastest või kuidas me kohtleme venelasi. Aga kui me vaatame mõne aastakümne võrra ettepoole, siis probleem pole mitte siinsetes venelastes. Probleem on palju kaugemalt tulnud immigrantides, kellel puudub ka sellisel põhjusel motivatsioon naturalisatsiooniks, eesti keele õppimiseks ja kodakondsuseksami tegemiseks. Nad saavad Eesti poliitilises elus osaleda, kuna me neile mingisuguseid nõudmisi ega tingimusi ei esita. See on väga murettekitav perspektiiv. Lühidalt minu poolt kõik. Kui kellelgi on küsimusi, siis vastan hea meelega.

12:15 Aseesimees Enn Eesmaa

Andres Herkelil ja Heimar Lengil on küsimusi. Palun, Andres Herkel!

12:15 Andres Herkel

Aitäh, härra juhataja! Austatud Martin! Te olete siin üks selline lihtsate lahenduste meister: pöörame tagasi asjad, mis on 25 aastat olnud. Aga hakkaks vahepealt peale ja vaataks, mis toimus kümme aastat tagasi. Te osutasite sellele, et kümme aastat tagasi võeti siin saalis maha üks piirang. See oli vähemalt viie Eestis elamise aasta nõue isikutele, kes ei olnud Eesti Vabariigi ega Euroopa Liidu kodanikud. Just nii kaua pidid nad olema seaduslikult kohaliku omavalitsuse territooriumil elanud, et nad saaksid hääletada. Ma vaatasin toleaegeid tulemusi. Siin saalis viibijatest Mart Nutt ja mina hääletasime selle muudatuse vastu, teie partei eelkäija, tollase Rahvaliidu esindajad, vähemalt kümme inimest – Jaak Allik, Janno Reiljan jt tundud inimesed – hääletasid selle poolt. Kus te siis olite? Miks te siis ei mõjutanud seda tulemust? Need debatid on paraku juba väga ammu peetud. Ja kus oli härra Helme – vanem Helme – siis, kui Eestis määratleti kodakondsuspoliitika aluseid?

12:16 Martin Helme

Aitäh! Võin kindlalt öelda, et me vaidlesime siis sellele muudatusele vastu. Me kirjutasime ka tol korral artikleid. Aga me ei olnud tol ajal parlamendi ega isegi mitte ühegi erakonna liikmed. Ma täpset aastat ei tea öelda, aga aktiivses poliitikas me siis ei olnud. Jaak Allik on nüüd Sotsiaaldemokraatliku Partei liige. Janno Reiljani parteilist kuuluvust ma ei tea, aga jah, see oli teistsugune partei. See on meie erakonna juriidiline eelkäija, aga see oli teistsuguse poliitikaga partei. Ning nad lõpetasid oma poliitikaga minu meelest suhteliselt madala protsendi peal.

Ma ei ole nõus teie loogikaga. Esiteks ma ei ole nõus väitega, et me oleme lihtsate lahenduste partei. Ma arvan, et see, mida me üritame siin korda saata, ei ole midagi lihtsat. Teiseks ma ei ole nõus selle loogikaga, et kui midagi kunagi 25 või kümme aastat tagasi ära tehti, siis nüüd nii ongi ja me seda muuta ei saa, peame nende tagajärgedega elama ja lihtsalt leppima. Ei pea! Minu kindla veendumuse järgi on poliitika protsesside suunamise töö. Ja kui me tõstame käpad üles ja ütleme, et protsessid suunavaid meid ja mitte meie protsesse, siis ausalt öeldes võiks teise töö otsida.

Me oleme alati olnud vastu sellele, et Eesti kodakondsust lahjendataks. Kui me räägime minust või Mart Helmest või kogu meie erakonna fraktsioonist või meie erakonna praegustest väärtushinnangutest ja põhimõtetest, siis minu arvates on kõigile üldises plaanis teada, et me oleme vastu olnud kodakondsuse saamise lõdvendamisele. Me oleme vastu olnud sellele, et Eestisse tuleks juurde suures koguses inimesi, kellel on teistsugune kultuuritaust, keeleoskus ja väärtussüsteem. See muudaks meie ühiskonda viisil, mis meile ei meeldi. Ja me töötame selle nimel, et seda ei juhtuks.

Valimisõiguse piiramine kohalikel valimistel ainult kodanikega on meie erakonna programmis aastast 2012. See oli meie lubaduste hulgas ka Riigikogu valimistel. Selles midagi üllatavat või ootamatut ei ole.

Ka komisjonis oli sellist iroonilist hamba teritamist, et kuidas me nüüd järsku, enne kohalikke valimisi selle teema avastasime. Ei avastanud! Meie jaoks on see teema laual olnud pikalt, meie jaoks on see isiklikul tasandil oluline olnud juba ammu enne seda, kui me pääsesime Riigikokku. Ma arvan, et kohalike valimiste taustal on väga sobiv aeg arutada, kuidas võiks saada kohalikel valimistel kaasa lüüa, hääletada-kandideerida.

Nii et mina ei arva, et see kümme aastat tagasi tehtud lõdvendus oli õige. See lõdvendus tuleb tagasi pöörata. Me räägime Eestis väga palju kogukondadest, kohalikust aktivismist jne. Niisugune viie aasta paiksuse tsensus või piirang oleks kindlasti abiks inimeste sidumisel oma kodukohaga. Kasvab inimeste vastutus oma kodukoha ees ja tekib tihedam side omavalitsusega. See on kindlasti hea. Minu meelest on praeguse põhiseaduse teksti valguses täiesti põhjendatud küsida, kas sellise piirangu tühistamine ei ole põhiseaduse rikkumine. Põhiseadus ütleb, et valimisõigus on alaliselt omavalitsuse piirides elaval inimesel. Kui me seda alalisust tegelikult valimistel ei mõõda, siis minu meelest ei ole põhiseadust täidetud.

Ka mitte ükski rahvusvaheline reegel ega seadus ei keela meil karmistamast valimisõigust. Lätlased, nagu me teame, on meie peale väga pahased, et me 1990. aastate alguses tegime oluliselt lõdvemad reeglid kui nemad. Läti, ma kordan veel kord, ei andnud kohalikel valimistel valimisõigust alalistele elanikele, vaid ainult kodanikele. Muide, ka põhiseaduskomisjoni istungil tuli sellest juttu, et näete, Lätis on selline piirang ja sellest hoolimata Riia linnapea on venelane.

Ehk siis kui võetakse siin retooriline poos, et nüüd te keelate venelastel poliitikas osalemise ära, siis sugugi mitte. Me motiveerime venelasi poliitikas osalema, ja seda pärast seda, kui nad on läbinud naturalisatsiooniprotsessi. Minu meelest on väga oluline, et Eestis elavad venelased läbiksid naturalisatsiooniprotsessi. Me annaksime neile lisamotivaatori, suunise ja riigipoolse signaali, et Eestis elades peab ennast selle riigiga siduma. Kodakondsuseksam on mingigi lojaalsuse tõestus. Keeleksam on tõestus sellest, et inimene saab kohalikus ühiskonnas hakkama. Nende nõuete esitamine ei ole kellegi kiusamine. Eriti 25 aastat pärast iseseisvuse taastamist ei tohiks see kellelegi tunduda kiusamisena. Ma ei arva, et seepärast, et 25 aasta eest olude sunnil ja võib-olla ka, ütleme niimoodi, vähese selgroo tõttu selline kompromiss tehti, meie seda kompromissi ei tohi revideerida. Aitäh!

12:22 Aseesimees Enn Eesmaa

Heimar Lenk.

12:22 Heimar Lenk

Aitäh! Lugupeetud esineja, sa väitsid Eesti parlamendi kõnetoolist, et Venemaa on meile vaenulik riik ja siin elavad venelased on putinistid. Millistel dokumentidel need väited põhinevad? Või on see ainult ühe inimese arvamus ja kui nii, siis kas seda sobiks hüüda parlamendi kõnetoolist?

12:22 Martin Helme

Aitäh! Ma arvan, et põhiline tõestus on see, kuidas hääletavad siinsed Vene kodanikud Venemaa valimistel. Ma päris komakohaga arve ei tea, aga selgelt üle 80%, ligi 90% toetab Putini parteid, Putini kandidaate või Putinit ennast – oleneb, mis valimistest me räägime. Selle üle, kas Venemaa on meile pärast Gruusia sõda ja pärast Ukraina sõda vaenulik riik, me võime ju vaielda, aga revanšistlik, Nõukogude piire ja mõjusfääre deklareerivalt taastada üritav Vene riik ei ole kahtlemata Eesti Vabariigi vastu sõbralik riik. Minu meelest on see iseenesestmõistetav, aga võib-olla meil on lihtsalt erinevad arvamused.

12:23 Aseesimees Enn Eesmaa

Jaak Madison.

12:23 Jaak Madison

Aitäh! Hea ettekandja! Mis puutub Vene-meelsusse, siis juba see on väga märgilise tähendusega, et siin saalis leidub rahvasaadikuid, kes keelduvad toetamast küüditamisohvreid puudutavat avaldust. Juba see peaks tõestama, et Eestis leidub mingisugune kontingent, kes töötab Eestile vastu. Mis aga puutub meie juriidilisse eelkäijasse, siis minu arvates ka härra Herkel on näinud, mis juhtub nende inimeste poliitilise karjääriga, kes hakkavad töötama Eesti rahvusrikluse vastu. Herkel on vaat et lõpetanud

sotsides, mis on vahest kõige traagilisem.

Kuid küsimus on mul ka. Äkki toob hea ettekandja näiteid teistest Euroopa riikidest, kus ollakse veel nii lahked ja heasüdamlikud, et lubatakse ükskõik millisel isikul, kes on ükskõik kust pärit, aga kellel on alaline elamisluba, otsustada, kes peaks juhtima näiteks riigi pealinna või kes peaks kuuluma valijameeste kogusse presidendi valimisteks. Kas Eesti on võrreldes teistega erand?

12:24 Martin Helme

Aitäh! Täiesti nõus: Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda kuulumine on traagiline. Selle kohta, kui paljudes riikides harrastatakse niisugust praktikat nagu Eestis, mul täpset ülevaadet ei ole. Võib aga kindlalt öelda, et selline praktika on haruldane. Euroopa kohta tean, et Soome andis mõni aasta tagasi võimaluse mittekodanikel kohalikel valimistel osaleda, aga nii palju kui mina tean, kehtivad seal rangemad piirangud, mis puudutavad põhimõtteliselt paiksustsensust. Ja arvestame siiski sellega, et Soome ei ole pidanud taluma 50 aasta pikkust okupatsiooni ja selle okupatsiooniga kaasas käivat kolonisatsiooni.

Meil oli põhiseaduskomisjonis ka juttu, mida on siis teinud Leedu. Läti lahendust me teame. On teada, et Leedus on mitteleedulaste osakaal märksa väiksem kui muulaste osakaal Eestis ja Lätis: see on umbes 10% elanikkonnast, kellest arvestatava osa moodustavad ajaloolistel põhjustel poolakad. Leedus otsustati 90-ndate alguses üldse teistmoodi. Seal võis sisuliselt igaüks valida Leedu kodakondsuse, nii nagu tahtis. Rohkem näiteid kui Soome mina tuua ei oska. Võimalik, et mõni riik on veel, aga absoluutne enamik Euroopa riike ja absoluutne enamik muid maailma riike mittekodanikel nii lahkelt poliitilises elus osaleda ei luba.

12:26 Aseesimees Enn Eesmaa

Jüri Adams.

12:26 Jüri Adams

Härra Helme! Ma jätkaks oma pinginaabri härra Herkeli küsimust kümne aasta taguste asjade kohta. Kui ma milleski eksin, siis parandage mind! Tegemist oli Riigikogu X koosseisu lõpuajaga. Tegemist oli ajaga, kui valitses Reformierakonna, Keskerakonna ja Rahvaliidu koalitsioon, peaminister oli Andrus Ansip. Aga mind huvitab see – ma ei ole suutnud seda uurida –, miks nad selle algatasid. Kas see oli nende koalitsiooni kokkulepe, näiteks see osa, mille sinna kirjutas Keskerakond, või oli selle taga ametnike surve, et töö registritega oleks lihtsam? Mis võis tookordne motiiv olla?

12:26 Martin Helme

Aitäh! Ma arvan, et teie pinginaabril on käepärast parem vastus kui mul. Mina ei olnud sel ajal Riigikogu liige ega oska öelda, missugune argitasandi loogika sel ajal valitses või millega seda otsust põhjendati. Aga olles tol ajal n-ö poliitika väljastpoolt vaatleja, ma tean, et enamikul juhtudel, kui meil on toimunud kodakondsuspoliitika või keelepoliitika lõdvendamine, on olulist rolli mänginud Lääne-Euroopa või Euroopa Liidu surve või OECD surve. See on väga kahetsusväärne – mõtlen seda, et me kõik teame, et see surve on olemas. See oli juba enne, kui me taasiseseisvusime. Me teadsime, et lääneriigid on selles suhtes väga leiged. Ärge ometi Gorbatšovil tooli alt ära tõmmake ega üldse mingit segadust tekitage, vaesed venelased peaksid siis ümber harjuma ja oma privilegeeritud seisusest loobuma! Ärge midagi tehke! Me teame seda loogikat, me teame rahvusvaheliste vasakpoolsete liberaalsete organisatsioonide ja maailmaparandajate tüütut pirinat. Me ei tohiks sellest absoluutselt välja teha. Meie peame langetama otsuseid selle järgi, mis on kõige parem Eestile endale, Eesti ühiskonnale endale ja eelkõige loomulikult põlisrahvale. See on meie riigi loogika ja mõte. Kõik, mis ei teeni Eesti rahva huve, tuleb kõrvale lükata.

Selles mõttes on lätlastel õigus eestlaste peale pahased olla. Nemad pidasid sellele survele vastu nii 90-ndate alguses kui ka 90-ndate lõpus, kui oli teine surveaine. Kui me hakkasime ühinema Euroopa Liiduga, siis meile laoti ju ette terve hulk asju, mida kõike me peame tegema ja kuidas me peame elama. Nemad pidasid sellele survele vastu ja pidasid eestlasi kapitulantideks, äraandjateks ja tagala või tiiva õhnestajateks. Ma olen nendega nõus. Lätlastel oli rohkem selgroogu kui meil. Kahtlemata olid tol korral mängus ka mingisugused sisepoliitilised ja parteipoliitilised argumendid. Eks me kõik võime loogiliselt järeldada, mis olukord tookord valitses. Aga ma ei saa öelda, ma ei oska vastata, millised arutelud tegelikult siin saalis olid.

12:29 Aseesimees Enn Eesmaa

Peeter Ernits.

12:29 Peeter Ernits

Aitäh, hea juhataja! Hea ettekandja! Mul on konkreetne küsimus. Kujutame ette, et teie eelnõu 470 võetakse seadusena vastu. Milline oleks siis valimistulemus sel sügisel sellises linnas nagu Narva, mis on Vene piiri peal? Kas olete analüüsinud, mis erakond või erakonnad võidaksid Narvas? Kuidas olukord edasi areneks?

12:29 Martin Helme

Aitäh! Esiteks ma pean väga oluliseks rõhutada, et eelolevatesse valimistesse see eelnõu kuidagi ei puutu. Me kõik saame aru, et need valimised, mis kohe tulevad, viiakse läbi praegu kehtivate reeglite alusel. Me räägime nelja aasta kaugusel olevatest valimistest. Kui soovi on, siis võime üleminekuperioodi teemal arutada, võib-olla veelgi pikema perioodi teha, et inimestel oleks aega ümber harjuda ning kodakondsus- ja keeleeksam ära teha.

Me ei ole analüüsinud Narva poliitilist olukorda. Nii palju kui ma aru saan, on seal lihtsalt mitu Keskerakonna nimekirja. Võite mind parandada. Ma jälle komakohaga arvu ei tea öelda, aga Narva ja Sillamäe olid kunagi vist need omavalitsused, kus kodanike osakaal valijaskonnas oli alla poole. Kõigis teistes omavalitsustes on juba oluliselt vähem inimesi, kes siis nendest valimistest osa võtta ei saaks. Narvas, kui ma õigesti mäletan, on see osakaal olnud enam-vähem pooleks, Sillamäe kohta ma igaks juhuks ei ütle, mis selle linna näitaja võiks olla. Aga mul on meeles, et need olid vähemalt mingi aeg tagasi kaks omavalitsust, kus oli alla poole kodanikke. Ma ei läheks kaasa sellise n-ö taktikalise päevapoliitilise ja parteipoliitilise arvutusega, kes võidab, kes kaotab.

Aga tulen veel kord tagasi Riia näite juurde: hoolimata sellest, et valimisõigus on ainult kodanikel, on seal võimul sisuliselt venelased või vene plokk. Nii et ega Narvaski midagi ei muutuks. Võib-olla oleks valijaid lihtsalt natuke vähem. Ja võib-olla nende hulgas, kes valida ei saaks, võtaks lõpuks terve hulk inimesi end kätte, teeks kodakondsus- ja keeleeksami lõpuks ära ja saaks valida ning tulemuseks oleks ehk parem linnavolikogu ja linnavõim. See on lõppkokkuvõttes ebaoluline, milline partei võidab või kaotab. Oluline on see, mismoodi me oma ühiskonda üles ehitame. Ja meie seisukoht on, et ühiskond peab olema üles ehitatud kodanikepõhiselt.

12:32 Aseesimees Enn Eesmaa

Mihhail Stalnuhhin.

12:32 Mihhail Stalnuhhin

Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud Martin! Mäletad, ma ükskord avaldasin teile austust? Me olime valges saalis ja ma rääkisin sulle, kuidas ma austan EKRE-t selle eest, et te panete niiviisi täie rauaga, ei karda oma vaadete eest seista. Minu silmis on kannibal, kes avalikult oma tööd teeb, palju etem kui see inimsööja, kes kuskil pimedas nurgas inimese ribi õgib. Aga mul tekkis siin üks politoloogiline küsimus. Sa räägid putinistidest, valimisprotsessist Venemaal. Vaata, seal on niiviisi, et kolm liidrit on võimul olnud juba veidi alla 20 aasta: Putin, Žirinovski ja Zjuganov. Anna siin soovitus Vene valijale: kui sa ei taha, et ta valiks Putini, siis kas ta peab valima kommunist Zjuganovi või liberaaldemokraat Žirinovski? Ma arvan, et nad kuuletuvad.

12:33 Martin Helme

Suur tänu küsimuse eest ja suur tänu ka komplimendi eest! Ma selles mõttes olen sama meelt, et ma pigem pean lugu nendest poliitilistest vastastest, kes ei karda kaklust, kui nendest, kes hiilivad kuskil nurga taga ja üritavad sealt jalga taha panna. Ma olen läbi ja lõhki suveränist. See on üks põhjus, miks ma olen väga kriitiline Euroopa Liidu suhtes. Ja ma ei arva, et mul oleks midagigi soovitada venelastele, kuidas valitseda Vene riiki. See on Vene rahva mure, kelle vahel nad seal valivad.

Mulle teeb alati nalja, kui Eestis peetakse kirglikke kõnesid liberaalse demokraatia kaitseks. Siis ma küsin, kuidas teil muide on suhted Žirinovskiga, need liberaalsed demokraadid teevad kõvasti ilma meie piirist ida pool. Aga päris nii see ju siiski ei ole, et Venemaal pole üldse kellegi teise poolt valida, et valik

ongi ainult Zjuganov, Žirinovski ja Putin. Isegi mina, kes ma pean ausalt tunnistama, et mind absoluutselt ei huvita, mis toimub Venemaal, tean, et seal on mingisugused opositsioonijõud täitsa olemas. Neid inimesi küll pannakse aeg-ajalt vangi, lastakse maha ja mürgitatakse ära, aga valimistel saab ikka nende poolt hääle anda. Mul ei ole nõu Vene kodanikele ei siinpool piiri ega sealpool piiri, kuidas nad peaksid oma riigi valitsemisel käituma. Ma lihtsalt arvan, et nad ei peaks saama valida nii Venemaa kui ka Eesti valimistel.

12:35 Aseesimees Enn Eesmaa

Külliki Kübarsepp, palun!

12:35 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja! Palun, kas sa defineeriksid, mis või kes on EKRE mõistes kogukond! Kes sinna võivad kuuluda ja kas kogukonna liikmetel on eelisõigus otsustada, kes nende poliitilisi valikuid ellu viivad?

12:35 Martin Helme

Aitäh! Väga lugupidavalt: ma jätaksin defineerimata. Ma arvan, et selle definitsiooni üle me võiksime pidada siin eraldi riikliku tähtsusega küsimuse arutelu. See on nii kummist mõiste ja selle alla pannakse nii palju asju, alates vabatahtlikest päästjatest ja lõpetades lasteaiarühmadega ja külavanematega. See on tänapäeva trendisõna, nii nagu Vene ajal oli kvaliteedimärk. Kui sa ütled kogukond, *community*värk, siis on su jutt kohe palju parem. Ma parema meelega ei defineeriks kogukonda. Aga ma oletan, et me siiski enam-vähem saame üksteisest aru: kogukond on midagi kohalikku, midagi, kus inimesed üksteist isiklikul tasandil enam-vähem tunnevad, kui mitte täiesti lähedaselt, siis vähemalt nägu- ja nimepidi. Seal on mingisugune ühine väärtusteruum ja ühine geograafiline ruum. Nüüd ma juba hakkasingi defineerima. Vahest sellest piisab. Ma ei arva, et me valimisõigust saaksime kuidagi määratleda kogukondsuse järgi. See kindlasti on liiga lõtv mõiste selle jaoks.

12:37 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, Oudekki Loone!

12:37 Oudekki Loone

Aitäh! Austatud ettekandja! Euroopas on 11 riiki – Belgia, Eesti, Holland, Island, Iirimaa, Norra, Soome, Rootsi, Slovakkia, Sloveenia ja Taani –, kus mittekodanikud ka väljastpoolt EL-i saavad hääletada kohalikel valimistel. Hispaanias ja Portugalis on asjaomane leping teatud riikidega, suures osas Ladina-Ameerika riikidega, ning Iirimaa ja Sloveenias ei ole ka mitte ajatsensust, kui kaua sa pead kohalikus omavalitsuses elama, et valimisõigus saada. Kas te nüüd meile valetasite puldist meelega või on teie ettevalmistus lihtsalt hooletu ja ebaprofessionaalne olnud?

12:37 Martin Helme

Aitäh! No mis sa ise arvad? Meelega ikka valetan, eks! Tegelikult ma sain sellest loetelust praegu kätte niisuguse teabe, et on kaks riiki, kus on samamoodi nagu Eestis, kus ei ole mingit piirangut. Kaks riiki: üks on Iiri ja ma ei mäleta, mis see teine oli. Aga see on ikkagi maailmas väga harv lahendus. Ja mitte ükski nendest riikidest ei ole üle elanud 50 aasta pikkust okupatsiooni ja okupatsioonist tulenenud kolonisatsiooni – mitte ükski nendest riikidest! See on võrreldamatu! Hispaania puhul on hoopis teised mured, need on Gibraltariga seotud mured. Meil ei ole Ladina-Ameerikas endisi kolooniaid. Nii et see kõik ei ole otseselt võrreldav meie olukorraga. Aga enamik riike Euroopas sellegipoolest ei harrasta säärast praktikat.

12:38 Aseesimees Enn Eesmaa

Aadu Must.

12:38 Aadu Must

Aitäh! Hea ametivend! Eesti-Läti parlamendirühma esimehena – samasse rühma kuulub ka rõhuv osa EKRE esindajatest – haaras mind väga soe tunne, kui korduvalt kiideti Läti kodakondsuspoliitikat. Kas

ma saan õigesti aru, et need kiidusõnad võiksid üle kanduda Läti presidendi Raimonds Vejonise praegusele kodakondsusinitsiatiivile, millega ta hiljuti Läti televisioonis esines?

12:39 Martin Helme

Pean ausalt tunnistama, et ma ei ole kursis, millega ta Läti televisioonis esines. Me tegeleme praegu valimistega Eestis. Aga nii nagu Eesti, ei ole ka Läti presidentaalne riik. President võib esineda igasuguste huvitavate mõtteavaldustega. Meenutan, et Eesti president Lennart Meri avaldas siinsamas puldis soovi, et meil võiks olla presidendi otsevalimised. No kui kaugele sellega on jõutud? Keskerakond esitas 11 korda selle sisuga ettepaneku, tänaseks päevaks ei ole ka nemad kuhugi jõudnud. Läti presidendil on kahtlemata samasugune vabadus nagu igal teisel poliitikul oma mõtteid avaldada.

12:39 Aseesimees Enn Eesmaa

Mihhail Stalnuhhin, teine küsimus.

12:39 Mihhail Stalnuhhin

Aitäh! See pigem pole küsimus, see on fakti parandus. Oudekki küsimusest selgus, et sa ei ole eriti kursis sellega, mis riigis kes hääletab. Üle-eelmisest vastusest tuli välja, et mitte keegi peale meie pole pidanud üle elama 50 aasta pikkust okupatsiooni. Sa ütle seda iirlastele, kes on sadu aastaid elanud Briti okupatsioonivõimu all! Sa räägi seda nendele riikidele, kes olid kas Vene impeeriumi või Austria-Ungari või Saksa impeeriumi võimu all! Sa ütle seda slaavlastele, kes olid Türgi võimu all sadu aastaid! Me pole siin muidugi ajalootunnis, aga siiski mingi austus Euroopa ajaloo suhtes võiks ju olla.

12:40 Martin Helme

Aitäh! Minul on väga suur austus Euroopa ajaloo suhtes. Ja juhin tähelepanu, et nii iirlased kui ka Austria-Ungari impeeriumist lahku löönud rahvusriigid iseseisvusid enam-vähem samal ajal kui Eesti Vabariik ehk esimese maailmasõja järel. See oli suurte paljurahvuseliste impeeriumide lagunemise aeg ja nende impeeriumide asemele – tõepoolest, Tsaari-Venemaa asemele, Austria-Ungari asemele – tekkisid rahvusriigid, nende hulgas Eesti. Vahe Eesti ja näiteks Iirimaa või Ungari või mõne teise Kesk-Euroopa riigi vahel on selles, et meie iseseisvus kestis 22 aastat, ja siis tuli 50 aasta pikkune okupatsioon. Iirimaa seda ei juhtunud. Iirimaa isegi ei osalenud teises maailmasõjas. Tõsi küll, iirlastele teeb Põhja-Iirimaa küsimus siiaamaani tuska ja meelehärmi. See on tekitanud terrorilaine Inglismaal ehk siis Suurbritannias. Aga selle ajalootunni sisu on ikkagi see, et need Euroopa rahvusriigid iseseisvusid kõik peaaegu täpselt 100 aastat tagasi. Ja 100 aastat hiljem võime tõdeda, et mõnel nendest riikidest on õnnestunud 100 aastat iseseisev olla, mõnel neist aga ei õnnestunud rohkem kui pool aega sellest olla iseseisev. See on väga oluline taustavahe. Ma arvan, et seda peab ajaloost lugu pidades ja ajalugu silmas pidades arvestama.

12:42 Aseesimees Enn Eesmaa

Auväärt ettekandja, teile rohkem küsimusi ei ole. Kutsun põhiseaduskomisjoni liikme esitama juhtivkomisjoni kommentaare. Palun!

12:42 Mart Nutt

Härja juhataja! Austatud Riigikogu liikmed! Põhiseaduskomisjon arutas kõnealust seaduseelnõu kahel korralisel istungil: üks toimus 11. septembril k.a ja teine 12. septembril. 11. septembri koosolekul toimus põhiline sisuline arutelu, 12. septembril tehti esmajoones menetluslikud otsused. Külalisena oli 11. septembri istungile kutsutud Justiitsministeeriumi esindaja Mariko Jõeorg-Jurtšenko, kes tutvustas ka Vabariigi Valitsuse seisukohta nimetatud seaduseelnõu suhtes. Ma ei hakka protokollis sõna-sõnalt ette lugema – see on võimalik kõigil kätte saada –, vaid nimetaksin mõned küsimused ja teemad, mis arutelul kõlasid.

Kõigepealt, nagu kombeks, tutvustas elnõu selle algataja Martin Helme. Järgnesid küsimused ja kommentaarid. Üks küsimus, mis tõstati, oli, miks ei sobi kokku rahvusriigi põhimõte ja mittekodanike valimisõigus. Küsimuse rõhuasetus oli selline, et üks tingimata ju teist ei välista. Rahvusriigis võivad kohalikel valimistel valida ka teiste riikide kodanikud. Vastus sellele küsimusele oli, et see on eeskätt poliitilis-filosoofiline küsimus, mitte niivõrd praktiline.

Teiseks: miks on tõstatatud see valimisõiguse küsimus just nimelt kohalike valimiste eel? Ning kuidas aitaks valimisõiguse äravõtmine kaasa integratsioonile või assimilatsioonile? Vastuseks kõlas, et valimiseelne aeg on just nimelt kõige parem aeg seda teemat käsitleda.

Küsimus oli ka Läti ja Leedu kohta. Täna on mitmes kontekstis juba Läti ja Leedu kohta informatsiooni antud. Lätis tõesti, nii nagu umbes pooltes Euroopa Liidu liikmesriikides, kohalikel valimistel välisriikide kodanikud, välja arvatud Euroopa Liidu kodanikud, hääletada ei saa. See tuleneb juba Euroopa Liidu õigusest. Leedus on see aga võimalik. Algatajad väitsid, et välismaalaste hääleõigus Euroopa Liidus on erandlik, aga tegelikult see paraku nii ei ole. See ei ole erandlik. Nagu ma ütlesin, nii on see umbes pooltes riikides. Kui on huvi statistika vastu, siis väga täpne statistika selle kohta, milline kord valitseb ühes või teises riigis, on põhiseaduskomisjonis täiesti olemas. Ma ei hakka seda tabelit siin ette lugema. Arutelul tõstatati küsimus, kuidas seda põhiseaduse sätet, mis annab õiguse kohalikel valimistel püsielanikel osaleda, on varem vaadeldud ja kuidas see üldse on kujunenud. Siin ma saan mälu põhjal viidata ühele varasemale koosolekule, mida ma tutvustasin ka põhiseaduskomisjoni istungil. Nimelt arutati kohaliku volikogu valimise seadust 1993. aastal esimest korda tolleaegses riigiõiguskomisjonis, mis praegu kannab nime põhiseaduskomisjon. Tollel komisjoni koosolekul osales ka tolleaegne õiguskantsler Truuväli. Tema seisukoht kõlas nii, et see säte annab alalistele elanikele õiguse hääletada kohalikel valimistel ja seda õigust ei saa seadusega keelata. Seega kui soovitakse seda korda muuta, siis tuleb põhiseaduses vastav säte ära muuta. See eeldab poliitilist soovi. Praeguse eelnõuga seda korda muuta ei saa. Samas ei saa öelda, et see üldse võimatu on. Ei, see ei ole võimatu. Nagu ma ütlesin, umbes pooled Euroopa Liidu liikmesriigid ei võimalda välisriikide kodanikel kohalikel valimistel hääletada. Aga jah, tulenevalt sellest tõlgendusest tuleb ikkagi kõigepealt muuta põhiseadust. Põhiseadust paraku tavaseadusega muuta ei saa.

Nii nagu tänagi küsimustes tähelepanu juhiti, tõepoolest on püsielanikest valijate ringi muudetud. Riigikogu on seda muutnud lausa paaril korral. Kuni aastani 2006 kehtis viieaastane paiksustsenssus, ja nii kaua pidi olema elanud kohaliku omavalitsuse territooriumil, mitte lihtsalt Eestis. See nõue käis mitte-Eesti kodanike kohta, seega Eesti kodanikele ja mittekodanikele kehtis erinev kord. Aastal 2006 muutis valitsuskoalitsioon, mida juhtis Andrus Ansip ja kuhu kuulusid lisaks Reformierakonnale ka Keskerakond ja Eestimaa Rahvaliid, selle sätte ära. Miks seda tehti? Ärge küsige minult, mina olin opositsiooni parlamendiliige sel ajal ega oska selle algatuse põhjusi kommenteerida.

Veel pean vajalikuks välja tuua ühe teema ja ka selle esiletõstja nime. See oli Jüri Adams – lihtsalt tänu sellele, et kellelgi teisel ei ole siin saalis sellist ajaloolist mälu nagu Jüri Adamsil, nii et ainult tema saigi sellele viidata. Nimelt viitas ta Põhiseaduse Assamblees toimunud diskussioonile ja sõlmitud kokkuleppele. Kui ma tsiteerin valesti, siis palun härra Adamsil parandada. See kokkulepe lähtus seisukohast, et kodakondsuse puhul peaks Eesti seadustes lähtuma õigusjärgsuse põhimõttest, mis tähendab seda, et automaatselt Eesti kodanikuks loetakse isikut, kellel oli Eesti kodakondsus ka enne Nõukogude okupatsiooni. Teiste puhul peab kehtima naturalisatsiooni põhimõte. Aga arvestades kujunenud olukorda, leiti, et kohalikel valimistel võiks valimisõigus olla laiem ja hääletada võiksid ka inimesed, kellel Eesti kodakondsust ei ole.

Nüüd lähen 12. septembri koosoleku juurde, kus tõstatati küsimus, mille esitas ka täna eelnõu tutvustanud ettekandja. Nimelt, et kaudselt valivad Eesti presidenti ka mitte-Eesti kodanikud, kuna nad valivad kohaliku omavalitsuse volikogu. Kohaliku omavalitsuse esindaja aga kuulub valimiskogusse, kui valimiskogu valib presidenti. Jah, nii see tõesti on, aga põhiseadus näeb sellise korra ette. Seega ei ole siin midagi kommenteerida.

Peale debatti tehti ka menetluslikud otsused, mis olid järgmised. Kõigepealt tehti ettepanek võtta seaduseelnõu 470 täiskogu päevakorda tänaseks, 19. septembriks. Selle poolt oli kaheksa, vastu üks ja erapooletuid üks inimene. Poolt olid Marko Pomerants, Mart Nutt, Ivori Padar, Tiit Terik, Peeter Ernits, Henn Põlluaas, Helmut Hallemaa ja Arto Aas. Vastu oli Jüri Adams, erapooletuks jäi Kalle Laanet. Teiseks tehti ettepanek eelnõu 470 tagasi lükata, mille poolt oli kaheksa ja vastu kaks inimest, erapooletuid ei olnud. Poolt olid Marko Pomerants, Mart Nutt, Ivori Padar, Tiit Terik, Peeter Ernits, Helmut Hallemaa, Arto Aas ja Kalle Laanet. Vastu olid Henn Põlluaas ja Jüri Adams. Ettekandjaks määrati põhiseaduskomisjoni liige Mart Nutt. See oli konsensuslik otsus, ei hakka nimesid uuesti ette lugema. Vabandust, mul jäi tutvustamata Vabariigi Valitsuse seisukoht. Valitsuse seisukoht oli, et eelnõu ei toetata. Valitsus viitas samale põhiseaduse sättele: põhiseadus annab võimaluse osaleda kohalikel valimistel ka mitte-Eesti kodanikest püsielanikel. Põhiseadus ei anna alust piirata kohalikku valimisõigust ja ka põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on juristid andnud samasuguse

tõlgenduse. Aitäh!

12:52 Aseesimees Enn Eesmaa

Esimese küsimuse ettekandjale esitab Helmut Hallemaa.

12:52 Helmut Hallemaa

Hea eesistuja! Hea kolleeg Mart! See oli väga põhjalik ülevaade komisjoni tööst. Komisjonis oli meil tõesti diskussioon selle üle, et säärased eelnõud tuleks esitada koos võrreldavate arvandmetega muu Euroopa kohta. Sa tõid välja, et tegelikult ei toonud eelnõu ettekandja komisjoni esimesel istungil välja korrektset pilti, milline olukord Euroopa riikides on. Aga tegelikult oli komisjonis ka teine küsimus ja seda ei küsinud mina. Nimelt uuriti, kas Euroopas on olnud sellist praktikat, et on piiratud põhiseaduslikke õigusi, mis on aastaid kehtinud? Kas seda on Euroopas mõnes riigis tehtud?

12:52 Mart Nutt

Aitäh! Minule ei ole selline praktika silma hakanud. Vahest mõnes riigis on seda tehtud, ma ei saa sajaprotsendilise kindlusega seda eitada. Aga ma ei ole kursis, et sellist praktikat oleks. Minu teada ei ole.

12:53 Aseesimees Enn Eesmaa

Igor Gräzin.

12:53 Igor Gräzin

Ütle palun, kuidas sa hindad seda olukorda! Kohaliku omavalitsuse ülesanne on põhimõtteliselt kanalisatsioon, asfalt, katused, ühistransport jne. Need on teemad, millega kõige suurem omavalitsus Tallinnas eriti ei tegele, küll aga tegeldakse Tallinnas riigi poliitika ajamisega. Mõte on selles, et Tallinnas öeldi, et nad ei allu enam vabariigi seadustele ja väljuvad Eesti õigusruumist. Ühesõnaga, on otsene vastandamine Tallinna linn *versus* Eesti riik. Kas see on normaalne ja kuidas sa hindad praegust olukorda, kus kolmandik Eestist kipub kontrollima kahte kolmandikku! Mida me sellises olukorras peaksime tegema?

12:54 Mart Nutt

Aitäh! Kõige lihtsam vastus on: põhiseaduskomisjon selle teema kallal ei juurelnud. Ent lootes, et ma sellega ei ületa oma volituse piire, võin öelda nii palju, et minu arvates see olukord ei ole normaalne, aga see ei ole seadusvastane.

12:54 Aseesimees Enn Eesmaa

Rohkem küsimusi teile ei ole. Aitäh ettekandjale! Avan läbirääkimised. Mihhail Stalnuhhin Eesti Keskerakonna fraktsiooni nimel.

12:54 Mihhail Stalnuhhin

Austatud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kui algatajate esindaja kõnet kuulata kinniste silmadega ja üritada asendada sõna "venelane" sõnaga "juut", siis võiks täiesti ette kujutada, et istud 1935. aasta novembris Reichstaxis ja kuulad, kuidas võetakse vastu seadusi rassi puhtusest. See tunne kasvab veelgi, kui kuulad siin kolleeg Gräzini sõnavõttu, kus ta räägib salapärasest ja kahtlasest vähemusest, kes püüab kontrollida õnnetut enamust. Ja seda kõike me kuulame samal päeval, kui mälestatakse Klooga laagris hukkunuid. Kas me oleme hullumas? Aitäh!

12:55 Aseesimees Enn Eesmaa

Jüri Adams Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel.

12:55 Jüri Adams

Austatud härra juhataja, tööaja lõpuni on jäänud paar minutit. Isegi kui ma praegu alustan oma fraktsiooni nimel kõnet, siis ma ei jõua seda täna lõpuni viia. Kas meil on, härra juhataja, mingi võimalus tööaega pikendada?

12:55 Aseesimees Enn Eesmaa

Kui te olete alustanud, siis saate vähemalt viis minutit, kui tahate lisaaega, siis kuni kaheksa minutit. Aga aeg jookseb.

12:56 Jüri Adams

Ma palun kaheksa minutit! Minu arvates tuleks see eelnõu liigitada provokatsiooniks. Ja provokatsiooniks mitte niivõrd pahatahtlikus mõttes, kuivõrd tüpoloogiliselt. Eks meil on varem ka Riigikogus provokatsioone esitatud. Ajaloo jooksul on seda kõige rohkem teinud Keskerakond, esitades mitmesuguseid põhiseaduse muutmise eelnõusid, teades ette, et need kuhugi ei vii. Aga siin on provokatsiooniline moment sisuliselt täiesti uus. Kujutame hüpoteetiliselt ette, et see eelnõu saab seaduseks. Siis pannakse president olukorda, kus ta peab jätma selle välja kuulutamata, kuna see on põhiseaduse § 156 lõikega 2 vastuolus. Tõenäoliselt oleks õigem olnud algtada põhiseaduse muutmine. Teine provokatsiooni tunnus on minu arvates see, et nagu provokatsioonilised poliitilised aktid üldse, külvab ka see lahkkelisid, külvab tülisid, vähendab kodurahu ja vähendab võimalust konstruktiivselt edasi minna.

Aga nüüd sisu juurde! Probleemi juured on Põhiseaduse Assamblees. See küsimus oli Põhiseaduse Assamblees justkui arutusel ja justkui ei olnud. See oli vualeeritud küsimus. See ettepanek formuleerus mitmesuguste mõtlejate peades. Andres Ammas just vaatas läbi Põhiseaduse Assamblee raamatu ja seal on kolm korda mainitud, et Põhiseaduse Assamblee suures saalis oli sellekohane diskussioon. Tundub, et enamik inimesi pidas tookord seda mõistlikuks kompromissiks.

Taustaks oli küsimus, milliste kodakondsusprintsipide alusel taastatakse Eesti iseseisvus. Siin eristus kaks väga selget seisukohtade rühma. Ühe järgi peeti õigeks lahendust, mida nimetati kodakondsuse nullvariandiks: et kõik, kes Eestis parasjagu elavad, saavad kodanikuks. Teise pooldajad pidasid õigeks järjepidevust. Nende vahel sündis kompromiss ja selle kompromissi üks osa on põhiseaduse asjaomased sätted.

Mina kuulusin järjepidevuse pooldajate hulka. Lisaks arvasin, et küsimus peab olema lahendatud ka veel sellel moel, et iga inimene, kes pole Eesti kodanik ja jääb Eestisse elama, peab saama teha isikliku valiku, kas ta jääb Venemaa kodanikuks või mingi muu riigi kodanikuks või tahab Eesti kodakondsust. Ja seda otsust ei tohi survestada. Täna härra Helme siit puldist esitatud eelnõu sisaldas ka mõtet suruda nendele inimestele Eesti kodakondsuse taotlemine peale. Ma pean tunnistama, et ma olin tookord selle vastu ja olen ka praegu selle vastu.

Tolle 25 aastat tagasi langetatud valiku tulemused on sellised, et mitmesugustel põhjustel, osalt ka surve tõttu, on need mitte-eestlased jagunenud kolme lehte: enam-vähem umbes kolmandik, kolmandik ja kolmandik. Üks kolmandik on neid, kes on vahepeal valinud Eesti kodakondsuse. Üks kolmandik on ilmselt Venemaa patriootidena jäänud Venemaa kodanikuks koos kõigi sellest tulenevate tagajärgedega, millest pole siin aega rääkida. Ja mis on nüüd tõeline globaalne üllatus – politoloogid ei suutnud seda ilmselt ette näha –, on see, et umbes kolmandik sellest elanikkonnast ei hooli üldse mingist kodakondsusest ja riigist. Peaasi, et nad saavad enda arvates mõistlikult elada. Ja see jätkub niimoodi ja ma arvan, et peakski jätkuma kuni viimase sellise inimese surmani. Kellelegi see ehk ei meeldi, aga ma jään oma arvamuse juurde, et suruda ei tohi.

Nüüd, miks on see küsimus tõstatatud? Minu arvates see küsimus on tõstatatud sellepärast, et Eesti ühiskonnas valitseb teatud frustratsioon seoses sellega, mis tulemused on sellel poliitilisel kompromissil olnud. Ja nüüd tõstatatakse tagantjärele küsimus, kas 25 aastat tagasi Põhiseaduse Assamblee ei teinud mitte vale valiku. Minu arvates see on täiesti legitiimne küsimus, seda tuleb küsida ja sellele vastata, aga eelnõu esitamise vorm ei ole kõige parem selle küsimuse esitamise ja sellele vastuse otsimise variant. Minu arvates sellel otsusel on olnud terve rida häid, positiivseid tulemusi ning terve rida väga halbu tagajärgi. Häid tulemusi ei jõua praegu üles lugeda, aga näiteks me näeme, et praegu on meie hulgas siin saalis terve rida mitte-eestlasi, kes räägivad hästi eesti keelt ja on võimelised Eesti parlamendis töötama, kuigi nende n-ö esimesed sammud sellel teel algasid mõne venekeelse linna või valla omavalitsuses tegutsedes. See on üks paljudest väikestest positiivsetest kogemustest.

Negatiivne kogemus on kahtlemata see, et väga suur hulk nendest inimestest, kes ei ole Eesti kodakondsuse võtmise teele asunud, on valimistel 25 aasta jooksul käitunud täiesti skandaalselt ja see jätkub ka praegu. Paljudes suure venekeelse elanikkonnaga linnades on valimistel hääli antud kohalike riigivara ja muude korruptantide kampadele, hoides neid elus, säilitades Nõukogude Liidu

korruptsioonisüsteemi ja tuues meile sisse ka naabermaal Venemaal levinud uued korruptsioonivormid.

Eesti ühiskonnas me peame küsima: kuulge, armsad mittekodanikud, kes te ka pole – valdavalt te olete venelased –, miks ei ole te enda hulgas üles kasvatanud liidreid, kes läheksid kaasa Eesti ühiskonna parema osaga? See probleem on nagu ahelad Eesti riigi jala küljes, et ei saaks kiiresti joosta.

Kas me ei saaks sellega tegeleda? Kui need valimised toovad jälle vargad kohaliku võimu juurde, mis siis edasi saab? Kui see jätkub niimoodi, siis tõesti tõuseb siin mingisugune liikumine, mis küsib, mispärast teie meie kõigi ühistes huvides vajalikku arengut ei toeta ja jätkate tegevust, mida Eesti riigile mitte mingil juhul vaja ei ole ja mille normaalne tagajärg peaks olema vanglakaristus korruptsioonikuriteo eest. Aitäh!

13:03 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud kolleegid! Siinkohal katkestan läbirääkimised, kuna meie tööaeg Riigikogu suures saalis on piiratud. Me jätkame seaduseelnõu menetlust ja arutelu homsel istungil. Täna teid sõnavõttude ja debati eest! Kohtume homme.

Istungi lõpp kell 13.04.